

tasavvuf

İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

Ankara 2004

tasavvuf

İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

ISSN

1302-3543

İmtiyaz Sahibi

Bayram Yayıncılık Adına
Hasan BAYRAM

Editör

Ethem CEBECİOĞLU

Hakem Kurulu

Mustafa AŞKAR, Ethem CEBECİOĞLU, Mehmet DEMİRCİ, Dilâver GÜRER,
Mustafa KARA, M. Erol KILIÇ, Himmet KONUR, Turan KOÇ, Mustafa TAHRALI,
Osman TÜRER, Süleyman ULUDAĞ, Erhan YETİK, H. Kâmil YILMAZ, Abdülhakim YÜCE

Genel Yayın Yönetmeni

Ali ÇINAR

Yayın Kurulu

Mustafa AŞKAR (Sorumlu), Ethem CEBECİOĞLU, Baki ADAM,
Mehmet AKKUŞ, İrfan AYGAN, Şamil DAĞCI, Zülfikâr GÜNGÖR,
Sabri HİZMETLİ, Mehmet ÖZDEMİR, Mehmet PAÇACI, İbrahim SARIÇAM,
Ahmet Nedim SERİNSU, İdris ŞENGÜL, İsmail Hakkı ÜNAL, Ali YILMAZ

İdare Merkezi / Yazışma

Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU AÜ İlahiyat Fak. Beşevler/Ankara
Tel. (0 312) 212 68 00/229

Web Sitesi

www.tasavvufdergisi.com

e-posta

tasavvufdergisi@yahoo.com

Dizgi / Teknik Hazırlık

tasavvuf

Kapak Tasarım

Sarakusta

0 312 468 96 90

Baskı

Erkam Matbaası

0 212 671 07 00

tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi *bakemli* bir dergidir. Dergiye gelen yazılardan yazarları sorumludur. Yayın hakları dergiye aittir. Yazılı izin olmadan, hiçbir şekilde kısmen ya da tamamen çoğaltılamaz. Gelen yazılar yayınlansın, yayınlanmasın iade edilmez.

Altı ayda bir yayınlanır.

Yıl: 5 Sayı: 13 Temmuz-Aralık 2004

Fiyatı 15.000.000 TL. (KDV Dahil)

Batı'da "Sûfizm" Mes'elesine Toplu Bir Bakış*

Hülya KÜÇÜK

Yard. Doç. Dr., Selçuk Ü. İlâhiyat Fakültesi

(hckucuk@yahoo.com)

Özet

[Hülya Küçük, Batı'da Sûfizm Meselesine Toplu Bakış, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004, Yıl 5, S. 13, ss. 231-263]

Batı'nın Tasavvufî ilmî bazda tanışması Ortaçağ'a kadar uzanır. Ramon Lull (ö.1316) ve Dante Alighieri (1265-1321)'nin eserlerinde görülen İbn Arabî etkisi bunu ispatlar mahiyettedir. Batı insanının Tasavvufî "günlük hayatlarına girecek tarzda" tanışması ise XX. Asrın başlarına rastlar. Elî-nizdeki çalışma Batı'daki Sufizmi, "Batı'da Şâziliyye", "The Sufi Order in the West (Batı'da Sûfî Tarikatı)", "Bağımsız Batılı Sûfiler", "Batı'da Sûfilerce Kurulmuş Kuruluşlar/Tarikatlar" "Akademisyen' Batılı Sûfiler" ve "Batı'da Alternatif tedâvi/terapi ve Sanat açısından Sufizm" başlıkları altında ele almakta, konuya Batılı yazarların bakış tarzları ve bunlarla ilgili bazı mülâhazaları içermektedir.

İslâm mistisizmi, yani Tasavvuf, tarihi boyunca gayr-ı müslimleri İslâm'a yönlendirmede temel bir unsur olmuştur ve olmaya devam etmektedir.¹ Meselâ İngiltere'de İslâm'ı seçen entellektüellerin büyük bir kısmı bu tercihlerini genellikle tasavvufun, onların deyimiyle, Sufizmin² etkisinde yapmışlardır.³ İngiltere'de

* First WOCMES (First World Congress for Middle Eastern Studies), 8-13 Eylül, University of Mainz, Almanya'da sunulmuş bir tebliğin gözden geçirilmiş şeklinin tercümesidir. Yazar, metni okuyup çok yararlı önerilerde bulunan Stephen Hirtenstein'e (*Journal of the Muhyiddin ibn 'Arabî* Editorü (İngiltere)) teşekkür eder.

1 Detaylar için bk. N. Levtzion, "Towards a Comparative Study of Islamisation," *Conversion to Islam*, ed. N. Levtzion, London, 1979, ss.1-23: 17; T. Gerholm, "Three European Intellectuals as Converts to Islam: Cultural Mediators or Social Critics?," *New Islamic Presence in Western Europe*, edl. T. Gerholm ve Y.G. Lithman, London, 1988, ss. 263-77: 264-5; A. Köse, *Conversion to Islam: a Study of Native British Converts*, London - New York, 1996, s. 142; M. Tahrallı, "Batı'da İhtida Hâdiselerinde Tasavvufun Rolü", *Uluslararası Birinci İslâm Sepozyumı* (İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 16-18 Eylül), İzmir, 1985, ss. 141-162.

2 Batı'da Tasavvuf sözkonusu olduğunda "Sufizm" kelimesini tercihimizin altında, Batı'daki tasavvufu onların kendi terimleriyle ifade etme kaygısı yatmaktadır.

3 Gerholm, "Three European Intellectuals as Converts to Islam", s. 264.

İslâm'ı seçen 70 yerli İngiliz üzerinde yapılan araştırma, bunların %14 gibi azımsanmayacak bir kesimi İslâm'ı seçmelerinde "mistik" sebeplerin ağır bastığını ortaya koymaktadır.⁴ Amerika Birleşik Devletlerinde yaşayan (Doğulu-Batılı) dört milyon Müslümanın %1'inin bir sûfi gruba bağlı olduğu söylenmektedir. Bu arada, konuyla ilgili ve bilgili birçok kişinin olabileceğini veya olduğunu da gözardı etmemek gerekir.⁵

Ancak Batı'daki Sufizmin Sünnî İslâmî doktrin, uygulama ve yorumlardan sapmalar içerisinde olduğu, zira, oradaki İslâm gibi Sufizmin de Batı modernizmine adapte olmak zorunda kaldığı Batılı araştırmacıların üzerinde ısrar ettikleri bir husustur. Bu çalışmamızda biz, Batı'daki Sufizmin tarihî seyri ve tabiatı hakkında genelde Batılı yazarlar tarafından yazılan kitap ve makalelere baş vuracak⁶ ve bunların olmadığı/ ulaşmanın mümkün olmadığı durumlarda Batı'daki sûfi grupların internetteki web sitelerine dayanarak bilgi vermeye çalışacağız. *Yapılan değerlendirmelerin hepsine katılmadığımız halde, aynı itirazı her sayfede yenilememek için kendi değerlendirmelerimizi genelde "Sonuç ve Değerlendirme" bölümüne bırakacağımızı ve Batı'da yaşayan Müslüman azınlıkların tasavvufî eğilimlerini (Batılı mensubları yoksa /veya çok azsa) bu çalışmada ele almayacağımızı önemle belirtmek istiyoruz.*

Avrupa'nın sûfi fikirler ile tanışması, Ortaçağ'a kadar uzanır. İslâm ülkelerine giden seyyahların (meselâ Mısır'a giden misyoner St. Francis [1182-1226]'in) orada bazı sûfilerle karşılaşmış olabileceklerini rahatça söyleyebiliriz. İlmî tanışmalar da aynı çağda başlamıştır. Meselâ Katalanlı mistik ve âlim Ramon Lull (Raymondus Lullus) (ö. 1316)'un eserlerinin, onun sûfi literatürden bâriz bir tarzda etkilendiğini gösterdiğini söyleyebiliriz.⁷ Arapça'yı ve İslâm'ı Müslüman bir kölesinden öğrenmiş olan⁸ Ramon Lull, Rosicrucian tarîkati mensûbu idi.⁹ Onun *Les cent noms de Dieu* (Tanrı'nın Yüz İsmi) adlı eseri doğrudan doğruya Muhyiddin İbn

4 A. Köse ve K. M. Loewenthal, "Conversion Motifs among British Converts to Islam," *The International Journal for the Psychology of Religion*, c.10, no. 2, ss. 101-10.

5 (Anonim), *The Shambala Guide to Sufism*, Shambala, Boston - London, 1997..

6 Mes'eleyi Batılı yazarların kaleminden çıkan şekilde ele almak da bazı terminolojik problemlere yol açmıştır. Ancak, Batılı Sufiler de aynı terminolojiyi kullandıkları için bunun bir problem sayılması doğru değildir. Asıl problemin bunları Türkçe terminolojiye uygulamada çıkacağını düşünerek birçoğunu olduğu haliyle bırakmayı tercih etmek.

7 A. Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, Chapel Hill, 1975, s. 8 (Ramon Lull'la ilgili bir makalesini referans gösterir: "Raymondus Lullus und seine Auseinandersetzung mit dem Islam" *Eine Heilige Kirsche*, fasc. I (1953-54).

8 P.S. van Koningsveld, *Islamitische Slaven en Gevangenen in West-Europa tijdens de late Middeleeuwen*, Rijks Universiteit, Leiden 1994, ss. 16-17; N. Daniel, *Islam and the West. The Making of Image*, Oxford, revised edn, 1993, s. 141.

9 Rosicrucianlar hakkında ileride (dipnotta) bilgi verilecektir.

Arabî (1165-1240)'den mülhemdir.¹⁰ Ekberliği Garb'a nakleden de odur.¹¹ M. Asin Palacios'un, Muhyiddin İbn Arabî ve Dante Allighieri (1265-1321) hakkındaki değerlendirmeleri, yani Dante'nin Muhyiddin İbn Arabî'den etkilenmiş olabileceği, onun *La Divina Comedia* adlı eserindeki mirâc tasviri ile Muhyiddin İbn Arabî'nin *el-Fütûhât el-Mekkiyye*'sindeki mirâc tasvîri arasında büyük yakınlık olduğu yolundaki görüşleri ise zaten konuyla ilgilenen herkesin bilgisi dâhilindedir.¹²

Batı literatürüne adı geçen ilk sûfî figür Râbî'a al-'Adeviyye olmuştur. Sekizinci asrın bu büyük kadın sûfisi, onüçüncü asrın sonlarına doğru, Louis IX'in sekreteri Joinville tarafından zikredilmiştir.¹³ Daha sonra, onyedinci ve onsekizinci asırlarda, Orta ve Yakın-Doğu'ya giden Batılı seyyahlar, özellikle dikkat çekici olarak buldukları Mevlevî ve Rifâ'î dervişleri hakkında bilgilerle döndüler. 1638'de büyük Mısırlı sûfî İbn Fând (ö. 1235)'ın bir şiiri, Rostock Üniversitesinden Fabricus tarafından ilk kez bir Batı diline çevrildi. Ancak Doğu mistisizmi hakkındaki bilgilerin çoğu, başta Sa'dî (ö. 1292)¹⁴ ve Hâfız'ın (ö. 1390)¹⁵ şiirleri olmak üzere klasik İran şiirinden elde edildi. Ondokuzuncu asırda, tarihî ve önemli tasavvufî metinler Batı dillerine çevrildi. Bunlar ya Ortadoğu'da ya da Batı'da basıldı. Bu şekilde Batılı ilim adamları tasavvuf, menşei ve ilk dönemlerdeki gelişimi hakkında ilk kuramlarını ortaya koymaya başladılar. Alman ilahiyat profesörü F.A.D. Thulock, 1821'de *Sufismus sive theosophia persarum pantheistica* adlı Sufizm hakkındaki ilk geniş eserini yazdı. Dört yıl sonra *Blüthensammlung aus der Morgenländischen Mystik* adlı antolojisini yayınladı. Thulock, sûfî doktrininin, Hz. Peygamber'in hayatından örneklerle anlatılması ve açıklanması gerektiğini savunuyordu. Daha sonraki yıllarda Sufizmin kaynağı hakkında değişik görüşler ileri sürüldü. Henry Corbin gibi bazıları İran kaynağını, R. A. Nicholson gibi bazıları Neo-Platonist etkileri öne çıkarırken, Adalbert Merx, Arend Jan Wensinck ve Margaret Smith gibi diğer bazıları da başka kültür ve dinlerin, meselâ Hristiyan etkilere vurguda bulundular. Bu sahada herkesin dikkatini çeken çalışmalar İsveçli piskopos Tor Andrea tarafından yapıldı. Andrea'nın vurguladığı düşüncelerden birisi, tasavvufta "Hz. Peygamberin ta'zîmi" meselesi idi.¹⁶ Ba-

10 Hilmi Ziya Ülken, *İslâm Düşüncesi*, İstanbul, 1995, s.121.

11 Ülken, *age.*, s.136.

12 Bk. Asin Palacios, *La Escatologia en La Divina Comedia*, Madrid, 1919 ; R. Guénon, *L'esoterisme de Dante*, Paris 1984, ss. 39-43 ; L. Massignon, *Opera Minora*, Paris 1969, I, 57-81. Ayrıca bk. C. Addas, *Quest for the Red Sulphur. The Life of Ibn 'Arabî*, terc. P. Kingsley, Cambridge, 1993, s.209.

13 Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, s. 8.

14 Biyografisi için, bk. H. İlaydın, "Önsöz", *Gülistan*, MEB, İstanbul 1966, ss. III-XI.

15 Biyografisi için , bk. T. Yazıcı, "Hâfız-ı Şirazi," *DİA*, XV (1997), ss. 103-106

16 Detaylar için bk. Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, ss.7-12; A.J. Arberry, *Introduction to the History of Sufism*, London 1942. Ayrıca bk. S. Derin, "Müsteşriklerin Tasavvufa Bakış Açısı ve Bu Sahada Yapıtları Araştırmalar", *Batı'da İslâm Çalışmaları Sempozyumu*, Diyanet İşl. Başk. Yayınları, Ankara, 2003, ss. 469-92.

tı'da Tasavvuf ilmine katkı sağlayanlar arasında Annemarie Schimmel (ö. Ocak 2003)'in ise müstesnâ bir yeri vardır.¹⁷

Batılıların tasavvufla akademik hayatın dışında tanışmalarının tarihine girmeden önce hemen belirtelim ki şu veya bu şekilde tasavvufla tanışma şansını elde etmiş Avrupalı'lar genelde tasavvufu hoş karşılar. Bunun sebebini de tasavvufun diğer din ve kültürlerle karşı toleransı olarak açıklarlar. Batı'da halkın tasavvufa ilgisinin, yaklaşık 1930'lardan sonra arttığına şüphe yoktur.¹⁸ Batı'da tasavvufla ilk 'doğrudan' ve 'aktif' temas, elimizdeki verilere göre 1900'lerde vuku bulmuştur.¹⁹ Bu teması kuran kişi, o dönemde Cezayir'de bulunan bir bayan seyyah Isabelle Eberhardt²⁰ (1877-1904) idi. Alman bir anne (Nathalie de Moerder) ve Rus bir babanın (Alexander Trophimowsky, Rus Ordodoks Kilisesinde sabık papaz) çocuğu olan Eberhardt, Fransız-Arab savaşında Arabların tarafını tutmuş ve bu sebeple casuslukla suçlanmış bir gazeteci idi.²¹ Eberhardt, Tunus'da yirmi üç yaşında Kâdirî tarikatine girdi. Ancak bu, kendisinden etkilenen bir Kâdirî şeyhinin istisnâ bir şekilde onu taltif için tarîkate kabulünden ibaretti ve Sufizm açısından fazla önemli bir sonuç üretmedi. Zaten bu olaydan dört yıl sonra Eberhardt, Aîn Sefra (Cezayir) de sel sularına kapılarak can verdi.²²

Buradan sonrasını daha kolay anlayabilmek için şöyle bir tasnif yapmak gerekir:

17 Schimmel'in Tasavvuf ilmine katkıları için bk. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 11 (Temmuz-Aralık 2003), ss. 487-586.

18 T. Zarcone, "Rereadings and Transformations of Sufism in the West", (Fransızca'dan çeviren: Juliet Vale) *Diogenes: An International Review of Philosophy and Humanistic Studies*, no. 187, c.47/3 (Fall 1999), ss. 110-121: 110-11

19 Aslında, daha önce de doğrudan temaslar olmuştu ama bunlar o kişinin tasavvuf veya herhangi bir tarikatı benimsemesi ile sonuçlanmamıştı. Sufi (Emir) Abdülkâdir el-Cezâiri (ö.1300/1883) ile görüşen seyyah ve yazar Sir Richard Burton (1821-1890) buna güzel bir örnek teşkil eder. Burton, 1853'de, Müslüman kılığına girerek ziyaret ettiği Mekke ve Medine hakkında yazdığı *Personal Narrative of a Pilgrimage to el-Medinah and Mecca* (1855) yanısıra yaptığı *Binbir Gece Masalları* tercümeleriyle (*Arabian Nights*, 1885-1886) tanınır. Hakkında detaylar için bk. www.isidore-of-seville.com/burton/2.html, 12 Kasım 2003'de erişildi, konuyla ilgili 133 link içerir).

20 Eberhart, Si Mahmoud Essadi/ Laila Mahmuda adıyla ve bir erkek gibi giyinerek Arab memleketlerini dolaştı (www.enchantedlearning.com/explorers/page/e/eberhardt.shtml, 15 Aralık 2001'de ulaşıldı). Zaman zaman Fransız ve Kuzey Afrika gazetelerine yazılar yazdı. Çöldeki yolculukları hakkındaki hikâyeleri *La Revue Blanche* ve *Les Nouvelles d'Alger* (ed. Victor Barrucand) 'de bir araya getirildi. : (R.Bononno. 1988,"Isabelle Eberhardt" *Paintbrush* XV, 29. Online versiyonu: pages.nyu.edu/~rb28/rb-eb.html, accessed 15 Aralık 2001.). *The Oblivion Seekers, Departures: selected writings, Lettres et journaliers : sept années dans la vie d'une femme* adlı eserleri Batu kitapçılarında hâlâ mevcuttur.

21 R. Bononno, "Isabelle Eberhardt" *Paintbrush* XV, 1988, 29. Online versiyonu: pages.nyu.edu/~rb28/rb-eb.html, 12 Aralık 2001'de ulaşıldı.

22 Bk. A. Rawlinson, " A History of Western Sufism", *Diskus (Online Journal of Religion)*, c.1, no. 1, 1993, ss. 45-83: 63 (bu ve diğer online/online versiyonu kullanılan makalelerde, sayfalar tahmini olarak verilmiştir).

1. Batı'da Şâziliyye,
 2. The Sufi Order in the West (Batı'da Sûfî Tarîkati. Şimdiki adı: International Sufi Order: Uluslararası Sûfî Tarîkati),
 3. Bağımsız Batılı Sûfîler,
 4. Batı'da Sûfîlerce Kurulmuş Kuruluşlar/Tarîkatlar,
 5. 'Akademisyen' Batılı Sûfîler,
 6. Batı'da Alternatif tedâvi/terapi ve Sanat açısından Sufizm.
- Şimdi bunları birer birer ele alalım:

1. Batı'da Şâziliyye

Denebilir ki bir Batılı'nın Tasavvuf'la 'etkili' denebilecek ilk teması, Paris'te yaşayan İsveçli ressam, anarşist²³ ve mistik²⁴ Ivan/John Gustave Aguéli (1869-1917) tarafından Mısır'da sağlanmış. Aguéli, esoterizmle²⁵ (bilhassa bütün dinlerin, gerçeğin bir cephesini yansıttığı üzerinde duran şekliyle), yakından ilgileniyordu ve 'Paris Theosophical Society (Paris Teosofi²⁶ Cemiyeti)' nin üyesi idi.²⁷ Sonraları İsveç sanatında "Modernizm"in öncülerinden birisi olarak tanındı. Günümüzde İsveç'in 'en orijinal naturmort ressamı' olarak bilinir.²⁸

23 Anarşizm, "yönetim/idâre"nin hem zararlı hem de gereksiz olduğunu savunan doktrin ve tavırlar topluluğunun adıdır. "Kuralsızlık" anlamına gelen Yunanca kökten gelen bu kelime, hem onayı hem onaysızlığı belirtmek için kullanılır: "Anarchism" md., *Encyclopædia Britannica*, Chicago ve Tokyo, 1965.

Kurucu babası olarak Mikhail Bakunin (1814-1876) kabul edilir. Bakunin, Marx'ın tarihi rakibidir. Marx, Devlet-sosyalizmine yöneldiği zaman, Bakunin hürriyeti arayanlar için temel gaye olarak 'devlet'in feshini gösteriyordu. Detaylar için bk. M. Bakunin, "Stateless Socialism: Anarchism," in *The Political Philosophy of Bakunin* by G.P. Maximoff, 1953, The Free Press, NY.

24 G. Gunnarsson (ed.), *Norstedts Uppslagsbok. Illustrerad Encyklopedi i ett band*, Stockholm, 1952, s. 21.

25 "Esoterizm/Esoterik" ve "Exoterizm/Exoterik" gibi kavramları Türkçe'ye tek kelime ile aktarmak mümkün olmadığı ve literatürümüzde bu halleriyle de kullanıldıkları için, olduğu gibi bıraktık. Esoterizm, kelime olarak "bâunîlik, gizlilik" demektir ve bu tür metinlerde "mistik/tasavvufî yön" manâsına kullanılır. Exoterizm de "zâhirîlik" demektir ve bu tür metinlerde "herkese açık form, din, şeriat" manâsına kullanılır.

26 Birisiyle Allah veya melekler arasında doğrudan bağlantı kurmayı amaçlayan dinî sisteme dayanan (Budist ve Brahman sistemi benzeri) felsefe sistemi: *Redhouse Sözlüğü*, İstanbul, 1978, s.1016.

27 Aguéli, Theosophical Society'ye 1891'de katıldı. Guénon'un memleketi Blois'ten Paris'e gelmesi ise bundan birkaç yıl sonrasına, 1904'e rastlar. Başlangıçta Gérard Encausse, 'Papus' (1865-1916) tarafından kurulmuş çeşitli esoterik gruplar, Aguéli'nin ilgi sahasındaydı. Encausse, Fransa'daki Theosophical Society'nin kurucularındandır (daha sonraları Teosofistlere karşı muhalefette olmuştur). Bu demektir ki Theosophical Society hem Guénon'un hem de Aguéli'nin ilk yıllarının bir parçasıdır. Kaynaklar için bk. Gerholm, "Three European Intellectuals as Converts to Islam", ss. 265-7; M. Sedgwick, "Traditional Sufism", *Aries* 22, Paris, 1999, ss. 3-24; 9, 4(Online versiyon).

28 Viveca Wessel, *Ivan Aguéli: Porträt av en Rymd*, Karlshamn, 1988, ss. 77-96. (Malmö, İsveç'te bir üniversite talebesi olan Elif Yılmaz'ın bu İsveççe eserin ilgili bölümlerini tercüme ettiği için teşekkür ederim); Axel Gauffin., *Ivan Aguéli. Människan-Mystikern-Målaren*. Del (cilt) I, II. Sveriges Allmänna Konstförenings Publikation. XLVIII, Stockholm, 1940, 1941, s. 77.

Aguéli, 21 yaşındayken memleketi İsveç'ten ayrılarak Paris'e yerleşti. Memleketi ile birlikte bıraktığı şeylerden birisi de resim yapmaktı; zira o sıralar 'Anarşizm' akımına ilgi duymaya başlamıştı. 1891'de The Theosophical Society'ye girdi. Bir Anarşist suikastında dahil olduğu iddiası ile 1894 yılında tutuklandı ve mahkemesini beklediği birkaç ay boyunca hapiste kaldı; ancak sonunda suçsuz bulundu. (Onun 1895 ve 1911 yılları arasındaki 'ressam olarak' boş yılları, bir anarşist, anti-viviseksionist²⁹ ve din arayışında 'dolmuş' olarak geçirdiği yıllardır.³⁰) Hapisten Finli bir arkadaşına yazdığı mektuplar, İslâm'a temayülünün o yıllarda başladığını göstermektedir. Ancak İslâm'a resmen girişi, muhtemelen Mısır'a ilk ziyaretinden birkaç yıl sonrasına, yani 1898'a rastlar. İslâm'a girişi onu çevresinden tamamen izole edilmiş bir şahsa çevirmedi. Meselâ, Paris boheminin³¹ bir parçası ve az ya da çok gruba uyum sağlamış birisi olarak görünüyordu. Onun farklı ve yeni olanı aramasında, belki fikirlerinin aralarına katıldığı çevrelerde gördüğü tolerans, belki de teşvik etkin olmuş olabilir.³² 1901'de, İslâm dünyası ile ilgili düşüncelerini paylaştığı genç İtalyan doktor Enrico Insabato ile karşılaştı. Birkaç yıl sonra ikisi de Mısırda idiler ve iki dilde (İtalyanca- Arapça) hazırladıkları haftalık *II Convito/ en-Nâdî*'yi yayınlamakla meşgul oldüler. Ezher Üniversitesi'nde okuyuşu ve Abdürrahman İlliş el-Kebir³³ (Şâziliyye tarikatının tanınmamış bir kolunun, İslâmî evrensellekle ilgilenen bir şeyhi) vasıtasıyla Şâziliyye tarikatine girip 'Abdülhâdî el- Mağribî' adını alışı, Mısır'da olduğu bu yıllara rastlar. İlliş, Aguéli'yi kendi *mukaddemi*, yani başkalarını tarikate almaya yetkili birisi yaptı. (De Jong'a göre, İlliş makamının gereklerini pek ciddiye alan birisi değildi; kendisine baş vuran hemen herkese bu şekilde bir icâzet veriyordu.³⁴ Ancak bu hükmün doğruyu ne kadar yansıttığını bilmiyoruz.)

Aguéli, *II Convito/ en-Nâdî* gazetesine yazdığı yazılarda 'Abdülhâdî el- Mağribî' adını ve biraz kibir ifade eden 'Dante' takma adını kullandı. Gazetenin amacı, Arab ülkeleri ve Avrupa'daki güçleri 'iyide' birleştirmektir. Temelde ilgilendiği konu o zamanın büyük meselesi olan, 'Arap dünyasında İtalya'nın rolü' meselesi idi. Gazete aynı zamanda Doğu ile Batı arasında bir aracı rolü de oynadı. Gazete vasıtasıyla Doğu kendisini Batı'ya, Batı da Doğu'ya anlattı.³⁵

29 Hayvanlar üzerinde deneyler yapmaya karşı bir hareket. Günümüzde daha faal olarak var olan bu hareketin web sayfalarından birisi şöyledir: www.hull.ac.uk/lib/archives/paragon/1998/bu-av.htm

30 Gerholm, "Three European Intellectuals as Converts to Islam", s. 265.

31 Bohem, 'toplum kurallarını hiçe sayarak yaşayan sanatçı ruhlı kimse' demektir.

32 Gerholm, "Three European Intellectuals as Converts to Islam", ss. 266-7, 274.

33 Wessel, *Ivan Aguéli*, s. 79.

34 F. De Jong, *Turuq and Turuq linked Institutions in Nineteenth century Egypt: A Historical Study in Organizational Dimensions of Islamic Mysticism*, Leiden 1978, ss. 173-4.

35 Gerholm, "Three European Intellectuals as Converts to Islam", ss. 266, 275.

1908'de sevgilisi, şair ve bir anti-vivisectionist olan Marie Hout'a yazdığı bir mektupta Aguéli, hayatında üç kişiye minnet borçlu olduğunu söylüyordu. Bunlar: öğrettiği mistik bilgi ile Protestanlık ve Germanizmden kurtuluşun yolunu gösterdiği için Emmanuel Swedenborg (1688-1772),³⁶ sevgi dolu bir kalp verdiği için o (Bayan Hout) ve kendisini zorbalıktan kurtardığı, hikmet aracılığı ile evrensel berraklığı kazandırdığı için İbn 'Arabî idi.³⁷ Aguéli'nin öğretisinde, İbn 'Arabî ve ona nisbet edilen Ekberîyye çok önemli bir yer işgal eder. İbn Arabî ona göre "Felsefe'nin Leonardo'su"dur.³⁸ Aguéli'nin, Şâziliyye'nin mi yoksa Ekberîyye'nin mi mukaddemi olduğu konusu pek açık değildir. Rawlinson oyunu Ekberîyye'den yana kullanır ve onun *Recherche* gibi esoterik dergilerde "İslâm ve Ta'oizm" gibi doğrudan tasavvufu ilgilendirmeyen konularda yazmasını, bunun bir işareti sayar.³⁹ (Aslında, Şâziliyye ve Ekberîyye'nin silsileleri ortak bir üstadda birleşir: Ebu Medyen [ö. 594/1198], hem Şâziliyye'nin kurucusu olarak bilinen Ebu'l-Hasen Şâzîlî'nin [ö. 656/1258], hem de Ekberîyye'nin isnâd edildiği İbn 'Arabî'nin üstadları⁴⁰ arasındadır.) Aguéli'nin resimlerinde Sûfî temayüllerinin izlerini görmek mümkündür. Zaten "Sanatım birgün beni anlatacak" demiştir.⁴¹

Aguéli 1917 yılında, Barselona'da bir tren altında kalarak can verdi (son yıllarda kulağı ağır işitmeye başlamıştı ve bu sebeple yaklaşan treni duymamıştı) ve orada toprağa verildi. Cesedi 1920'de İsveç'in başkenti Stockholm'a nakledildi. Mezarına Haç sembolününün konulması ise onun müslüman bir kimlikle tanınmadığını veya tanıtılmak istenmediğini göstermektedir.⁴²

36 İsveç'in başkenti Stockholm'da doğdu. İsveç'in en köklü Üniversitelerinden birisi olan Uppsala Üniversitesi'nde Felsefe, Matematik gibi bilimlerin yanında, Latince, Grekçe ve İbranice okudu. 1744 ve 1745 arasında, bir takım olağanüstü olaylar yaşadı. Çok etkisinde kaldığı bu olağanüstü olaylardan sonra, yeni bir mesajı insanlara iletmek üzere Allah tarafından çağrıldığına inandı. Bundan sonra ölümüne dek sürecek olan 27 yılını, Allah'tan aldığı nefahâtlarını içeren kitaplar yazmakla geçirdi. 84 yaşında Londra'da öldü. Kendisinin, hayatayken ayn bir cemaat kurmak istememiş olmasına rağmen, ölümünden sonra, İngiltere'de küçük bir grup tarafından, "The New Church" (Yeni Kilise) diye de bilinen "The Church of the New Jerusalem" (Yeni Kudus Kilisesi) adında bir kuruluş meydana getirildi. Kuruluşun gayesi, Swedenborg'un öğretisini yaşatmak ve yaymaktır. Bugün, dünyanın her yerinde cemaatleri vardır. Swedenborg'un teolojik eserleri birçok dile çevrilmiştir: www.swedenborg.net/swedenborg2000/pages/bio99.html, 23 Nisan 2002'de ulaşıldı. Detaylar için bk. Alfred Acton (terc.- ed.), *Letters and Memorials of Emanuel Swedenborg*, 1948 ve 1955, 2 c; Signe Toksvig, *Emanuel Swedenborg: Scientist and Mystic*, 1948 (son basım: New York, 1983); Inge Jonsson, *Swedenborgs Korrespondenslära*, Stockholm, 1965; Samuel M. Warren, *A Compendium of Swedenborg's Theological Writings*, New York, 1875.

37 Wessel, *Ivan Aguéli*, s. 78.

38 Wessel, *age.*, s. 79. Ayrıca bk. Rawlinson, "A History of Western Sufism", s. 60; S. H. Nasr, "Guénon, René", *Encyclopedia of Religion*, New York, c.VI (1987), ss. 136-8.

39 Rawlinson, "A History of Western Sufism", s. 59.

40 Bk. Addas, *Quest for the Red Sulphur*, ss. 60-1, 311.

41 Wessel, *Ivan Aguéli*, s. 80.

42 Bk. Ekelof, *Svenska Konstnärer Ivan Aguéli*, s. 52. Aguéli hakkında daha geniş bir değerlendirme için bk. Hülya Küçük, "İsveç'te Tasavvuf: Ivan/John Gustave Aguéli ve Gunnar Ekelof Örneği", *Tasavvuf. İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 10 (Ocak 2003), ss. 123-36.

Aguéli 1912'de⁴³ (veya 1910'un sonlarına doğru⁴⁴) Paris'te René Guénon (1886-1951)'la karşılaşmıştı. Bu karşılaşma olmasaydı, onun 'Traditionalist'⁴⁵ Sufizm" anlayışı hiçbir semere vermeden kaybolabilirdi.⁴⁶ Traditionalism'i geliştirenin ve dünyaya duyuranın Guénon olduğu tartışma götürmez bir gerçektir.⁴⁷ Guénon (Abdülvâhid Yahya), Aguéli vasıtasıyla Şâziliyye'ye intisâb etti. O Traditionalist bir Sûfî idi. Bu sebeple eserlerinde mevcut ve geçmiş bütün dinlerden bahsetti. (Zira kendi dinini iyi bir şekilde yaşayanın sonunda İslâm'ı bulacağına inanıyordu). Modern Batı medeniyetini her yönüyle tenkit süzgecinden geçirdi.⁴⁸ Zarcone, onun "din değiştirmek" manasına gelen "conversion" yerine "(bir dinde) yerleşmek" manasına gelen "settle" tabirini kullanmasını, onun "hiçbir zaman müslüman olduğunu kabul etmemesi" ile yorumlar.⁴⁹ (Bunun tenkidi "Sonuç ve Değerlendirme" bölümüne bırakmak zorundayız). Traditionalistler için diğer önemli ve temel bir tabir "initiation", (üyelğe kabul, tasavvufî ifâde ile "intisâb") idi. Yine Zarcone'a göre bu kelime, eski gizemli ve Farmasonluk, Rosicrucianizm,⁵⁰ Golden Dawn⁵¹ gibi yakın tarihteki bazı Batı tarikatlerinin geleneklerinin

43 Wessel, *age.*, s. 79.

44 Tahralı, "Abdülhâdî (John Gustaf Aguéli)", s.:206.

45 Bu terim Türkçe'ye bazı araştırmacılar tarafından "Geleneksel", bazıları tarafından "Gelenekçi", bazıları tarafından da "Gelenekselci" gibi birbirine uymayan şekillerde çevrildiğinden, biz olduğu gibi bırakmayı tercih ettik.

46 Rawlinson, "A History of Western Sufism", s.60.

47 René Guénon'un İslâm tasavvufundaki yeri ve Traditionalist Okulla ilgili pek çok çalışma vardır. Bunlardan en derli topluları olarak şu makaleleri örnek verebiliriz: Michel Valsan, *İslâm Manevîyatı ve Batı*, terc. I. Ergüden, İstanbul, 1995 (Bu eser, Michel [Muhammed] Valsan (1907-1974)'ın, "Etudes Traditionnelles" dergisinde yayınlanan ve ağırlıklı olarak René Guénon'un İslâm manevîyatına ilişkin görüşlerini tahlil eden makalelerden oluşmuş bir kitaptır); M. Tahralı, "Abdülvâhid Yahyâ (René Guénon)" *İA (TDV)*, c. I (1988), ss. 279-82; T. Zarcone, "Rereadings and Transformations of Sufism in the West," (Fransızca'dan çeviren: Juliet Vale) *Diogenes: An International Review of Philosophy and Humanistic Studies*, no 187, c. 47/3 (Fall 1999), ss. 110-121; M. Sedgwick, "Traditionalist Sufism", *Aries* 22 (1999), pp. 3-24; Hüseyin Yılmaz, *Gelenekselci Yaklaşımlar ve Dinsel Gerçekliğin Doğası*, Basılmamış Doktora Tezi, SÜSBE, Konya 2001.

48 Tahralı, "Abdülvâhid Yahyâ (René Guénon)", s.281.

49 Bk. T. Zarcone, "Rereadings and Transformations of Sufism in the West," s.115 (Guénon'un Alain Danielou'ya yazdığı 27 Ağustos 1947 tarihli bir mektubundan. Bu mektup Robert Baudry, 'De la Loire au Nil, ou l'itinéraire spirituel de René Guénon', in *Loire literature: Acte du colloque d'Angers du 26 au 29 mai 1968* (Angers, 1989), s. 346, n5'de zikredilmiştir).

50 Rosicrucianların orijinal ve sahih öğretilerine ait, Rose Cross'un sınır taşlarını koruyan Batılı mistik bir tarikat ve Mısır, Babilon, Yunan ve Roma'da gelişmiş Gizem Okullarının maaşlı ruhban makamı. Ramon Lull, Newton, Miguel Servet (vicdan hürriyetinin meşhur savunucusu) Leibnitz, Leonardo da Vinci, Descartes, Paracelso, Beethoven ve daha pek çok Batılı bu tarikate mensuptu. Detaylar için, bk. www.rosicrucian-order.com/trad.htm veya dir.yahoo.com/Society_and_Culture/Religion_and_Spirituality/

Faiths_and_Practices/Mysticism/Rosicrucianism, 4 Aralık 2001'de ulaşıldı.

51 Londra'da 1888'de Dr. William Wynn Westcott ve Samuel Liddell MacGregor Mathers tarafın-

birleşimi olan bir ayine işaret ediyordu ve bu, Guénoncular'ın Sûfî tarikatlerini, Batı modeli tarikatlar üzerine oturttukları, dolayısıyla Batılı tarikatlerde kaybolduğunu bildiği sözlü olarak aktarılan mistik bilgiyi, geleneksel Sûfî tarikatleri ile Hıristiyan esoterizmini birleştirerek yeniden keşfettikleri anlamına geliyordu.⁵² Zarccone, Guénon'un İslâm'ın ibadetle ilgili kurallarına karşı tutumunun da pek açık olmadığını; zira bir taraftan bu kurallara karşı belli bir gevşekliği teşvik etmiş ve 'birkaç dine veya ('initiation töreni' geleneğinde olan) cemiyete birden bağlı olmanın mümkün oluşundan' söz edecek kadar ileri gitmişken,⁵³ diğer taraftan 1950'de İsviçre'de arkadaşlarından birisi olan İsviçreli-Alman Frithjof Schuon (İsâ Nuruddin, 1907-1998) tarafından yönetilen bir Sûfî grubunun ritüellere karşı gevşekliğini çok sert bir biçimde eleştirmiş olduğunu söyler.⁵⁴ (Ancak bu, bir belirsizlik veya tezat olmaktan çok konuyu "dikey" veya "yatay" boyutta ele almasıyla ilgilidir. 1930 yılından vefat ettiği tarihe kadar yaşadığı Kahire'de, yani yatay boyutta, kendisini tanıyan Müslüman âlimler onu "Ârif billah", "Yüzü nurdan nerdeyse parlayan", "İlâhî Şahıs" gibi tabirlerle senâ etmişlerdir.⁵⁵)

Frithjof Schuon ve Michel (Muhammed/Mustafa) Valsan (1907-1974), İbn Arabî'nin tasavvuf anlayışını Batılı'lara sunan iki Guénoncu idi. Ancak sonraları ondan ayrılarak kendi Sufizm şubelerini kurdular. Schuon 1932'de, Cezayir'de Şeyh Ahmed el-Alevî vasıtasıyla Şâziliyye tarikatine girdi ve İsa Nuruddin adını aldı. 1934'de Şeyh Ahmed el-Alevî'nin ölümünden sonra, halifesi Adda bin Tunis tarafından verilen bir icâzet ile 'mukaddem' yapıldı. Daha doğrusu Schuon'un müridleri böyle olduğuna inanırlar. Ancak verilen icâzetde, onun Aleviyye'yi temsil etme veya başka insanları tarîkate kabul etme gibi bir yetkisinden söz edilmez. İzin verilen tek şey, herhangi bir Müslüman'ın yapması gereken, "İslâm'ı yayma (tarikati değil) yetkisi" gibi şeylerdi. Bu, belki de Schuon'un bu yoldaki bir iste-

dan kurulan mistik tarikat. 1903'e kadar bu isimle faaliyetlerine devam etti, sonra birkaç yıl boyunca iki yan kuruluş olan the Stella Matutina ve the Alpha et Omega adıyla devam etti. The Golden Dawn, bir din olmaktan çok, dinî batınî ve mânevî mefhumların önemli bir rol oynadığı bir büyü sistemidir. Günümüzde, Neo-pagan, Gnostik, Yahudi ve Hıristiyanlar'ın da dahil olduğu değişik dinlerden birçok insan, kendilerini Golden Dawn büyü sistemini uyguluyor addeder. Detaylar için, bk. www.hermeticgoldendawn.org/index.shtml, 4 Aralık 2001'de ulaşıldı.

52 Zarccone, "Rereadings and Transformations of Sufism in the West", s. 114

53 Zarccone, agm, s. 113 (J.-P. Laurant. 1977, 'Le Soufisme', René Guénon et l'actualité de la pensée traditionnelle: Actes du colloque de Cerisy-La-Salle, 13-20 juillet 1973, Braine-le-Combe [de Beaucens], s. 96 Tirmizî, dan naklen).

54 Zarccone, agm, s. 113 (Mario Manara 'De la confusion en plus: Planete-Plus' et les prétendus disciples de René Guénon', *Rivista di studi tradizionali*, July-Dec. 1970 (Turin), s. 207'den naklen.

55 Bk. Abdülhalîm Mahmûd, *Kadıyyetü't-Tasavvuf. El-Medresetü's-Şâziliyye*, Kahire, 2. Baskı, ts., ss. 281, 283. Ayrıca bk. Aynı yazar, *el-Feylosof el-Müslim Rinnü Cinnü ve Abdülvabid Yahya*, Kahire, 1954. Diğer İslâm âlimlerinin görüşleri için bk. M. Valsan, "Doğu'da Guénon'un Eserleri", *İslâm Manevîyatı ve Batı*, ss. 41-8.

ğini Tunis'in nazikçe reddetmesinin bir ifadesi idi.⁵⁶ Aslında Schuon, böyle bir icâzetin kendisine el-Alevî tarafından rüyasında verildiğine inanıyordu.⁵⁷

Schuon, Amerikan yerli dinleriyle de ilgilendi. 1959'da karısıyla birlikte, daha önce yani 1958'de, Paris'te karşılaşukları Crow Kızılderili Lakota kabilesinin dinlerine resmen kabul edildiler. Ancak taraftarları Schuon'un, ibadet olmayıp "dans" olarak algılananları hariç, müridlerine yerli Amerikan dinlerinin ibadetlerine katılmayı yasakladığını söylerler.⁵⁸

1965'de (daha sonra 1985'te) Schuon, Hz. Meryem'i gördüğünü iddia etti, ve bu vâkıadan çok etkilenmiş olarak şubesine "Meryemiyye" adını verdi ki bu bir Sûfî tarikatinden çok mezhebe benziyordu.⁵⁹ Schuon 1981'de Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek oraya yerleşti. Müntesipleri ona Bloomington (Indiana) yakınlarında bir zâviye inşa ettiler. Geçen asrın son on yılında, Huston Smith ve doğuştan Müslüman Seyyid Hüseyin Nasr⁶⁰ dahil, din bilimleri ve diğer branşlarda ders veren birkaç profesör onun taraftarları arasına katıldı.⁶¹ Batı'daki diğer Sûfî tarikatlarda (Inayet Han'ın The Sufi Order, Muzaffer Ozak'ın (ö.1985) Cerrâhiyye veya Cerrâhiyye-Halvetiyye'si vs.) olduğu gibi, Schoun'un Meryemiyye'sinin mensupları arasında da gayr-ı müslimler de vardı.⁶²

Schuon'un marjinal bazı uygulamaları göze çarpmaktadır. Meselâ 1965'de Hz. Meryem'in kucağındaki çocuk Hz. İsa'yı çıplak görmesinden sonra, kendisinde çıplaklık isteği doğmuş, "bu vâkıadan sonra mümkün olduğu kadar sık çıplak oldum... En azından 1985 vâkiasında Meryem'in kendisi de çıplaktı" demiştir.⁶³ Schuon'un Sufizmi, Sufizm ile esoterik Hristiyan geleneği ve genel esoterizm arasındaki kaynaşmanın güzel bir örneğini oluşturur. Bu eğilimi meşhur eseri *De l'unité transcendante des religions*⁶⁴ (Dinlerin Aşkın Birliği)'da açıkça görülür.⁶⁵

56 Sedgwick, "Traditional Sufism", s. 7. Sedgwick bu icâzetin bir kopyasını web sayfasında sunmaktadır: www.aucegypt.edu/faculty_staff/faculty_pages/sedgwick/ijaza.html, 4 Aralık 2001'de ulaşıldı.)

57 Sedgwick, "Traditional Sufism", s. 8.

58 Sedgwick, agm., s. 9.

59 Meryemiyye ile ilgili bazı detaylar için bk. Sedgwick, agm, ss. 9-11; Aynı Yazar, "Against Modernity. Western Traditionalism and Islam" (buradan sonra "Against Modernity"), *ISIM Newsletter*, 7/01 (2001), s. 11.

60 S. H. Nasr'ın çalışmaları için bk. W.C. Chittick, *The Works of Seyyed Hossein Nasr Through His Fortieth Birthday*, Utah: Univ. of Utah, 1977; M. Aminrazavi ve Z. Moris, *The Complete Bibliography of the Works of Seyyed Hossein Nasr from 1958 through April 1993*, Kuala Lumpur, 1994.

61 Sedgwick, "Against Modernity", s. 11.

62 Sedgwick, "Traditional Sufism", s. 11.

63 Sedgwick, agm., s. 9.

64 Paris, 1948.

65 Zarcone, "Rereadings and Transformations of Sufism in the West", s. 116. Schuon hakkında değişik değerlendirmeler için bk.: *Religion of the Heart: Essays Presented to Frithjof Schuon on his Eightieth Birthday*, ed. S.H. Nasr and W. Stoddart, Oakton (VA): FTS, 1992.

Paris'te diplomatik görevini yapan bir Romanyalı olan ve 'Şeyh Mustafa' diye bilinen Michel Valsan, 1938'de Schoun vasıtasıyla Aleviyye'ye intisâb etti ve Paris hankahının başına geçti.⁶⁶ Ancak Guénon ve Schoun arasındaki anlaşmazlıkta Guénon'un tarafını tuttu.⁶⁷ İngiltere'de Schoun'un mukaddemi olan⁶⁸ Martin Lings (Şeyh Ebu Bekr Sirâcuddin) ise Schoun'un tarafını tuttu.⁶⁹ Valsan'ın müridlerinden birisi, Philippe de Vos, bir taraftan İslâm'la bağını sağlamlaştırırken diğer taraftan da Türkiye, Suriye ve Malezya'da pek çok müridi olan ve daha çok 'Şeyh Nâzım Kıbrısı' diye bilinen Muhammed Nâzım el-Hakkânî'nin (1922-) Nakşbendiyye'sini Guénoncu bakış açısıyla yorumladı.⁷⁰

Burada, Schoun'u birlikte oldukları okul günlerinden beri tanıyan (ve onun Basel'deki halifesi) diğer bir İsviçreli-Alman Titus (İzzeddin İbrahim) Burckhardt (1908-1984)'den bahsetmek gerekir. 1930'lerde Burckhardt birkaç yıl Fas'ta kaldı. Orada kaldığı yıllarda Arapça öğrendi ve Sufizmle ilgilendi.⁷¹ Şâziliyye-i Cüzûliyye'nin Derkaviyye koluna⁷² intisâb etti. *Introduction to Sufi Doctrine* (Sûfî doktrinine Giriş)⁷³ adıyla bir kitap yazdı ve yıllarca Traditionalist'lerin yayın organı olmaya devam eden *Etudes Traditionnelles*'e yazılar yazdı.⁷⁴

Felice Pallavicini⁷⁵ (Abdülvâhid Yahyâ, 1926-) de Guénon'un İtalya'daki temsilcisi olarak kabul edilebilir. 1951'de Burckhardt vasıtasıyla İslâm'la tanıştı ve Aleviyye'ye girdi. Ziyaret ettiği Ezher âlimi Ahmedî Şeyhi Abdürrâşid b. Muhammed Saîd (1918-1992) zâviyesinde altı ay kaldı ve ondan bir icâzet aldı. Bu icâzeti kullanmaya niyeti olmamasına rağmen, İtalya'da katıldığı Hristiyan-Müslüman diyalogu onu öyle ünlü yaptı ki etrafında bir grup oluşuverdi. Ancak etrafındakiler, kendilerini 'Ahmedî' olmaktan çok Pallavicini'nin Milandaki evi *Centro Studi Metafisici René Guénon'un*⁷⁶ mensupları olarak tanıtırılar. Milan Ahmedî'leri Guénoncu'durlar ve Müslüman kimlikleri zayıf kalır. Aslında Pallavicini, (diğer Traditionalist'ler gibi) İtalyanları Müslüman olmaktan çok dinlerine, yani Katoliklik'e yapışmaya teşvik eder.⁷⁷

Burada önemle belirtmek gerekir ki modern dünyanın problemleri ve buna

66 Sedgwick, "Traditional Sufism", s. 8.

67 Sedgwick, agm., s. 8.

68 Rawlinson, "A History of Western Sufism", s. 65.

69 Sedgwick, agm., s. 8.

70 Zarcone, "Rereadings and Transformations of Sufism in the West", s.115.

71 Sedgwick, agm., s. 8.

72 Bk. L. Massignon, "Tarikat", *İA (MEB)*, c.XII-I, s.7.

73 Almancası: *Vom Sufismus, Einführung in die mystik des Islams*, München-Planegg, 1953.

74 Rawlinson, "A History of Western Sufism", s. 64.

75 Sedgwick, "Against Modernity", s. 11.

76 Diğerleri İtalya'da Ahmediyye zâviyesi ve *Associazione Italiana per l'Informazione sull'Islam, ve intesi* (küçük bir yayınevi). Sedgwick, "Traditional Sufism", s. 13).

77 Sedgwick, agm., ss. 11-14

çözüm reçeteleri önererek birçok entellektüelî İslâm'a çeken ve onlara doğru yolu bulmalarında yardım eden şüphesiz Guénon'un çalışmaları olmuştur. Guénon'un İslâmı, birçok entellektüel için model oluşturmıştır. Guénon ve İslâm'ı keşfetmeden önce aynen Guénon gibi Farmasonluk ve diğer Doğu dinlerini içine alan bir yörüngede dolaşmışlardır.⁷⁸

Batı'da Şâziliyye tarîkati söz konusu olunca akla gelen diğer bir kişi, 1970'lerde Derkaviyye'ye giren İskoçyalı Ian Dallas/Şeyh Abdülkâdir es-Sûfî'dir.⁷⁹ Türkçe'ye *Muhammedî Yol*⁸⁰ adıyla çevrilen *The Way of Muhammad*⁸¹ ve *100 Basamak* adıyla dilimize çevrilen⁸² *Hundred Steps* gibi kitaplarında tasavvufî görüşlerini bulabileceğimiz Abdülkâdir es-Sûfî, bir Guénoncu değildir; hatta Guénonculuk muhâlifidir.⁸³ İlk grubunu 1976'da İngiltere'de Norwich (Norfolk)'in hemen dışında eski bir malikâne olan Wood Daling Hall'da kurdu. 200 aileden müteşekkil bu grubun kaldığı bu malikâneyi 'Darkavî Enstitüsü' olarak adlandırdılar. Ancak, fanatik ve aşırı tutumları sebebiyle (meselâ müridlerine elektrik ve araba kullanmayı yasaklıyor, ama kendisi kullanıyordu) Abdülkâdir es-Sûfî grubunu uzun süre ayakta tutamadı.⁸⁴ Sonraları değişerek "Şeriat ve tasavvufun birlikte yürütmesi", yani birbirinden ayrılmaması gerektiği noktasına geldi.⁸⁵ Ancak bundan sonra da tasavvufu politik ve dinî propagandaya alet etti. Zira gerçek manada artık tasavvufu ilgisi kalmamış bir fanatiğe dönüşmüştü. Hareketine verdiği yeni ad olan 'The Murabitun: European Muslim Movement (Murâbitûn : Avrupa Müslüman Hareketi) de tarihte, İspanya'yı İslâmlaştıran Murâbitûn'a bir gönderme idi. Hareketin merkezi İspanya'nın Gırnata şehri olarak belirlenmişti. Abdülkâdir es-Sûfî, VIII.-XV. asırlar arasında İspanya'daki Müslüman varlığına dayanarak, İslâmın Avrupâî bir fenomen olduğuna inanıyordu. Ve böylece, Batı insanını çekecek bir İslâm propagandasına başladı. Bu sebeple bazıları bu hareketi, Avrupa'nın 'ırksal üstünlüğünü savunan' ırkçı bir hareket olarak nitelemektedirler.⁸⁶ Aslında onu bir sûfî olarak değil, tutucu şeriat ve ırkçılık anlayışı sebebiyle 'iflah olmaz bir fanatik' olarak kabul etmek gerekir. Onun Avrupa'yı 'güya' İslâmlaştırma şemasında, İslâmı dışarıdan, yani Arap veya Asya'dan yorumlamak

78 Zarcone, "Rereadings and Transformations of Sufism in the West", s. 112.

79 Rawlinson, "A History of Western Sufism", s. 66.

80 Tercüme: Ersin Balci, Alamuk Yay., 1992.

81 Baskısı: Diwan Press, 1975.

82 Tercüme: Yusuf Tatlısu, Yeryüzü Yayınları, 1982. Dilimize ilk çevrilen eseri olan *Gariplerin Kitabı* (terc. İsmet Özel, Yeryüzü yayınları, 1979) ilk zamanlar epey ilgi toplamıştı.

83 Abdalhaqq Bewley, *The Recovery of True Islamic Fiqh: An introduction to the work of Sheikh Abdalqadir as-Sufi*: ourworld.compuserve.com/homepages/ABewley/saq.html, 7 Kasım 2001'de ulaşıldı.

84 Detaylar için bk. Köse, *Conversion to Islam*, ss.175-84.

85 Köse, *Conversion to Islam*, ss. 180-2.

86 Bk. Köse, *age.*, ss. 183-4

değil, Avrupalı'nın kendi kültürünü yeniden keşfetmesi büyük yer tutar.⁸⁷ Murabitun hareketinin bir dalı, Fadlullah Haeri'nin liderliğindeki Haydariyye eş-Şâziliyye'dir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise Müslüman olmuş bir Amerikalı olan Hacı Mustafa Ali'dir.⁸⁸

2. The Sufi Order in the West

(Batı'da Sûfî Tarîkati. Şimdiki adı: International Sufi Order)

Guénoncular ve Ian Dallas'ın dışında ilk dönem Avrupa sûfiliğinde önemli bir figür, Pir-Mürşid İnyet Han'dır (ö. 1927). O, Avrupa'ya bir Hint Sûfî tarîkati olan Çiştîyye/Çeştîyye'yi⁸⁹ getirmiş ve tasavvufa iki temel yenilik sokmuştur: tasavvufu İslâm'dan ayırmış ve kadına tarikat içinde önemli mevkiele vermiştir. (Burada, Batı'daki Şâziliyye'nin İslâm ve Sufizm arasını ayırmak ve kadın mensuplarını ön plana çıkarmak gibi bir şeye girişmediğini hatırlamak gerekir.) Bu yenilikler, tarîkatin tamamen Batılı bir hale gelmesi ile sonuçlanmıştır.⁹⁰ İnyet Han, dış kabuktan bağımsız ve her dinde bulunan bir mistik özün bulunduğunu vurguladı. 1900'lerin başlarında Batı'daki tek Doğu'lu sûfî şeyhi idi. Öğrettiği de Hint Çeştîyye'si olmaktan çok kendisinin geliştirdiği bağımsız bir tarîkati.⁹¹ 1914'te Londra'da ilk kitabı olan *A Sufi Message of Spiritual Liberty* (Manevî Özgürlüğün Sûfî Bir Mesajı) yayınlandı ki Avrupa dilinde bir sûfî tarafından yazılmış ilk kitaptı. 1915'de yine Londra'da *The Sufi* adlı bir dergi çıkardı ki bu da alanında bir ilki oluşturmaktaydı.⁹² İnyet Han'ın Amerika'ya ilk gidişi ise bir sûfî olarak değil, bir müzisyen olarak (Zaten Çeştîyye tarîkati müziğe çok önem verir-H.K.): 1920'de San Francisco'ya vardı ve fazla geçmeden, müzik üzerine verdiği konferansta ilk Batılı müridesi olacak olan Rabia Martin (ö. 1947) ile tanıştı. Bu konferansında Sufizmden söz etmemiştir ama her ikisinin de birbirleri hakkında daha önceden vâkıaları olmuştu. İki yıl sonra, Martin'i 'Şeyha' veya 'Mürşide' tayin ederek kendisi İngiltere'nin yolunu tuttu ve bundan sonra da 'The Sufi Order' (Sûfî Tarîkati) adını verdikleri tarîkatin odak noktası oldu.⁹³ İngiltere'de kalışı sırasında İnyet Han, Pierre Arnold Bernard/Oom the Omnipotent'in⁹⁴ üvey

87 Bk. Köse, *age.*, ss. 175-88; Ayrıca bk. Zarcone, "Rereadings and Transformations of Sufism in the West" ss. 118vd.

88 Bk. Alan Godlas, 'Sufism, The West, And Modernity (Sufism's Many Paths)', www.arches.uga.edu/~godlas/Sufism.html#Sufism%20in%20the%20West, 7 Kasım. 2001'de ulaşıldı.

89 Çiştîyye/Çeştîyye, Muinüddin Hasan el-Çeşti (ö.633/1236)'ye izafe edilen bir tarîkattir. Daha çok Hindistan'da yayılmıştır. Bk. H. K. Yılmaz, *Anabâllarıyla Tasavvuf ve Tarîkattar*, İstanbul 1994, ss. 262-5.

90 Rawlinson, "A History of Western Sufism", ss. 53-4.

91 Rawlinson, *agm.*, s.55.

92 Rawlinson, *agm.*, s. 60.

93 Rawlinson, *agm.*, s. 60.

94 Tantrik Tarîkatinin Amerika'daki kurucusu (Tantrik Tarîkati, Batı'da çok yaygın manevî bir

kızkardeşi ve bir Amerika'lı olan Ora Baker'la evlendi. Ora Baker, bu evlilikten sonra Amina Begum İnayet Han olarak anıldı.⁹⁵

Zamanla İnayet Han'ın etrafında çoğu bayan olan bir müridler grubu oluştu. Bu mürideler 1920'lerde öğretmen⁹⁶ olarak atandılar: Lucy Goodenough, Saintsbury Green ve bir Hollandalı mürid, Mrs. Egeling. İnayet Han, şeyh ve şeyhalar da atadı. Bunlardan en önemlisi olan İngiltere'deki şeyh yine bir bayan idi: Nargis (orijinal ismi 'Dowland'). Her ülkede temsilcileri (halifeleri) vardı. İnayet Han, 1923'de Amerika'yı ziyaret etti. Bu ziyaret, dikkate değer bir ziyaretti; zira Amerikan müridlerinden birisini, 'Mürşid Sam' (ki Sûfi Ahmed Murad'ın kısaltılmış şeklidir⁹⁷) olarak bilinen Samuel Lewis'i (1896-1971) tarîkate aldı. Lewis, 1919'dan beri San Fransisco'da Rabia Martin'den ders alıyordu. 1926'da, İnayet Han Hindistan'a döndü ve bir yıl sonra da öldü. Samuel Lewis, İnayet Han'ın kendisini 'mesajın koruyucusu' olarak atadığını iddia etti.⁹⁸

İnayet Han'ın ölümünden sonra tarîkatin içinde bir bölünme oldu. Rabia Martin, İnayet Han'ın Batı'daki işlerini yürütmeye kendisini yetkili kıldığını iddia ederek tarîkatin lideri olma ümidi ile Cenova'ya geldi. Fakat oradaki müridler onu kabul etmediler ve İnayet Han'ın kardeşi Maheboob Han, 'Pir-O-Mürşid' oldu. Rabia Martin, Amerika'ya döndü ve sağ eli ve halifesi olan Samuel Lewis ile birlikte 'bağımsız sûfi öğretmen' olarak çalışmalarına devam etti.⁹⁹ Daha sonra 1945'de Rabia Martin etrafındaki sûfi grubu, hiç görmediği Meher Baba (1894-1969)'ya¹⁰⁰ verdi. Martin'in 1927'den beri halifesi olan Samuel Lewis, bunu kabul

sistemdir.) Amerikan Tantra'sı için bkz: <http://www.esoteric.msu.edu/VolumeIII/HTML/Oom.html> —Hugh B. Urban, Ohio State University: An Interview with Dr. Jonn Mumford By: The Llewellyn Journal 2002-04-12: www.llewellynjournal.com/article/360/ (31 Ağustos 2002'de ulaşıldı).

95 Rawlinson, "A History of Western Sufism", s. 60.

96 Rawlinson, anlattığı bazı kişiler için "öğretmen" bazıları için "şeyh/a" terimlerini kullanmıştır. Bir sonraki cümleden de anlaşılacağı üzere, bu ikisi arasında fark gözetmektedir.

97 Lewis, 1946'da İnayet Han'ın kendisini manevî alemde Hz. Muhammed ve 'İsa'ya teslim ettiğini ve Hz. Muhammed'in ona 'Ahmed Murad' adını verdiğini söyler: Rawlinson, "A History of Western Sufism", ss. 66-8.

98 Rawlinson, agm., s. 61.

99 Rawlinson, agm., s. 63.

100 Meher Baba (Merwan Şeriar İrânî), Hindistan'da İranlı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. 18 yaşında 'kendini gerçekleştirdiğini' (fenâya erdiğini) iddia etti ve Patri (Haydarabad)'da yaşayan bir Hindu Brahmin ailenin torunu olan Shirdi Sai Baba (1838-1918) tarafından tanındı (bk. G.D. Chryssides, *Exploring New Religions*, London-New York, 1999, ss. 180-3). 1920'lerde evrensel aşk ve bağlılığı vurguladı, ama hayatının geri kalan kısmını hiç konuşmadan geçirdi. On-onbir ciltlik meşhur kitabı *God Speaks*i (Tanrı Konuşur), alfabe tahtası ve el hareketleriyle tarif ederek dikte ettirdi. Tanrı'nın ameller yoluyla bulunabileceğini vurguladığının bir kanıtı olarak okul ve hastahaneler yaptırdı. *Avatar* (dünya öğretmeni) olarak nitelendirilir (Bk. A.y., s. 372.) Resmen bir Müslüman olmamasına rağmen, öğretisi ile pek çok sûfi öğretisi arasında zâhirî benzerlikler vardır. Detaylar için bk.: A. Bancroft, *Twentieth Century Mystics and Sages*, London, 1976; T. Robbins ve A. Dick, "Getting Straight with Meher Baba: A Study of Mysticism, Drug Rehabilitation, and Postadolescent Role Conflict", *Journal For the Scientific Study of Religion*, 11 (1972): ss.122-140.

etmedi ve sonunda Zen ve Hinduizme kuvvetli bir ilgisi olan 'bağımsız sûfi öğretmen' olarak kendi yoluna devam etti. Mısır'da Rifâ'î ve Şâzîlî gibi birçok tarîkate girdi. Pakistan'da Çeşti tarikatının bir kolunun tam müşidi olarak kabul edildi. 1968'de The Sufi Order'ın şeyhi Pir Vilayet Han ile karşılaştı. Vilayet Han, onu 'sûfi öğretmen' olarak kabul etti. Lewis'in 1971'de ölümünden sonra, Muineddin Jablonsky onun halifesi oldu. Grubu, kendilerini 'The Sufi Order'a bağlı hissetmelerine rağmen, 1977'de bu bağlılık sona erdi; zira Pir Vilayet Han'ın kendi işleri üzerindeki rolünden memnun değillerdi. Sadece Lewis'e bağlı oldukları beyanıyla 'The Sufi Islamia Ruhaniyat Society' (Sûfi İslâmî Ruhaniyet Cemiyeti) olarak ayrı bir cemiyet kurdular.¹⁰¹

Rabia Martin 1947'de öldüğü zaman, Amerikan müridlerinden birisini, Ivy Duce'ü (ö. 1981) halefi olarak tayin etmişti. Duce, 1948'de Hindistan'da karşılaştığı Meher Baba'yı *Avatar* (Dünya Öğretmeni) ve *Kutb* olarak kabul etti ve 1952'de Meher Baba tarafından San Fransisco'da kurulan "Sufism Reoriented" (Yeniden Ayarlanmış Sufizm)'in müşidesi oldu. 1981'de ölmeden hemen önce, bir Amerikan psikoloji profesörü olan James Mackie'yi kendinden sonraki mürid olarak atadı. Söylediklerine göre, Mackie'nin Duce ve Sufism Reoriented ile tanışması bir dizi olağanüstü olaylar sonucu gerçekleşmişti.¹⁰²

The Sufi Order (International Sufi Order), günümüzde Amerika'daki en etkili sûfi grubudur.¹⁰³ Tarîkatin, Batı'daki lideri Pir Vilayet İneyet Han tarafından 1975'te kurulmuş "The Abode of the Message"ı (Mesajın Mekânı) vardır. Böyle bir mekânın oluşturulmasında çıkış noktası, insanların manevî ideallerini uygulayabilecekleri tabiat içinde ve tabii bir yer oluşturmaktır. Burada bulunan binaların çoğu, Allah'ın 99 isminden alınma Arapça isimlerdir. Uygulanan diğer sûfi pratikleri arasında, özel rehberlik altında gerçekleştirilen ve genellikle üç ilâ altı gün süren 'halvet' dikkate değer görünmektedir.¹⁰⁴

The Sufi Order'ın Avrupa kolu da herhangibir güçlüklerle karşılaşmadan yoluna devam etmektedir. Ancak Liderleri/Şeyhleri Mahboob Han'ın 1948'de ölmesinden sonra İneyet Han'ın ailesinden değişik kişilerin idaresinde olan tarîkate bir bölünme yaşanmış, şu anda Pir Vilayet İneyet Han tarafından yönetilen The Sufi Order ve belirsiz bir durumda olan 'Sufi Movement' (Sûfi Hareketi) ortaya çıkmıştır.¹⁰⁵

101 Rawlinson, agm., s. 66-8.

102 Rawlinson, "A History of Western Sufism", s. 66-8.

103 D. Choquette, *New Religious Movements in the United States and Canada. A Critical Assessment and Annotated Bibliography*, London 1985, s. 12

104 Adresi: Abode of The Message, 5 Abode Road, New Lebanon, NY 12125, Voice 518-794-8090 (Bk. www.sufiorder.org/abode, 25 Kasım 2001'de ulaşıldı).

105 Rawlinson, "A History of Western Sufism", s. 67-70.

3. Bağımsız Batılı Sûfiler

Batı Sufizminin, Şâziliyye veya The Sufi Order'la ilgisi olmayan şekilleri de vardır. Bunlar birbirlerinden de bağımsızdırlar ve genelde 1950'lerden sonra sahneye çıkmışlardır. Bunların önemlilerinin temsilcileri olarak şu kişileri sıralayabiliriz.

a. İdris Şah (1924- 1996). Annesi İskoç, babası yazar ve alim İkbâl Ali Şah bir Afganlı'dır. Kökeninin, Hz. Peygamber'in (a.s.) mensub olduğu Hâşimî ailesine kadar gittiğini söyler. Avrupa ve Ortadoğu'da özel öğretmenlerden ders aldı. Oxford'daki St Catherine's College'de kısa bir süre eğitim gördü.¹⁰⁶

Şah'ın *The Sufis* (1964) adlı kitabı, sûfî gelenek içerisinde canlı olarak ifade edilmiş metafizik düşüncelere merakı körükleyen ve bu düşünceleri uygulamaya çağıran bir kitaptır. Hayatının sonunda, Sufizm hakkında 12 dilde yayınlanmış ve toplam 15 milyon satmış 20 kitabın yazarıydı. Aynı zamanda, bir çok eğitim ve hayır kurumunun başkanlık veya idareciliğini yapmıştır. İlminin genişliği, uzmanları bile yeni ve daha faydalı alanla yönlendirmesini mümkün kıldı. Ünlü yazar Doris Lessing *The Sufis* adlı eseri vesilesiyle onunla tanıştı ve onun müridleri arasına katıldı.¹⁰⁷

b. John G. Bennett (1897-1974):¹⁰⁸ George Ivanovich Gurdjieff (1872-1949) ve P.D. Ouspensky'nin (1878-1947) mürididir¹⁰⁹ (ki her ikisi de herhangi bir dine bağlı olmaktan uzaktırlar¹¹⁰). Bir Ortadoğu gezisi sırasında birçok sufi ile tanıştı.

106 İdris Şah hakkında detaylar için, bk. J. Moore, "Neo-Sufism: the case of Idries Shah" *Religion Today*, c.3, no.3, ts [1986 veya 1987], ss. 4-8; Rawlinson, "A History of Western Sufism", ss. 72-3; *Electronic Telegraph*, issue 563, Saturday 7 December 1996).

107 *Electronic Telegraph*, issue (sayı) 563, Saturday 7 December 1996). Ayrıca bk. Sh. S. Fahim, *Doris Lessing: Sufi Equilibrium and the Form of the Novel*, New York 1994; M. Galin, *Between East & West: Sufism in the Novels of Doris Lessing*, State University of New York Press, 1997.

108 Chryssides, *Exploring New Religions*, s. 93

109 Ouspensky, *In Search of the Miraculous* adlı kitabında Gurdjieff'in öğretilerini açıklamaya çalıştı. Bir matematikçi olarak Gurdjieff'in sezgi ve gayretine daha mantukî ve sistematik bir yaklaşım geliştirdi: Chryssides, *Exploring New Religions*, ss. 92-3.

110 Gurdjieff, Ermenistan'da Yunanlı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Hayatının ilk kırk yılını bolca seyahat ederek geçirdi. Hikmet'i bulduğu Tibet'e kadar gitti. Rus Devriminin arefesinde Moskova'da kamu görevine başladı ve sonra Paris'e yerleşti. Taraftarları (müridleri) üzerinde kuvvetli bir tesiri olan karizmatik bir şahsiyetti. Yeni bilinç durumunun, ancak çok çalışma (mücâhede), grup ekzersizi ve bayağı zihni rutini bozacak beklenmedik tecrübelerle elde edilebileceğini savunur. Şöyle der: "Biz uykudayız ve potansiyelimizin farkına varmak için şoka ihtiyacımız var." Gurdjieff'in çalışmaları, Amerika'da bazı kuruluşlar tarafından yaşatılmış ve 1960'ın sonları ve 1970'lerde epey bir popülerite kazanmıştır: Chryssides, *Exploring New Religions*, ss. 92-3; Choquette, *New Religious Movements in the United States and Canada*, s. 8; J. Web, *The Harmonious Circle: The Lives and Work of G.I. Gurdjieff, P.D. Ouspensky, and Their Followers*, New York, 1980; G.P. Putnam's Sons; A. Bancroft, *Twentieth Century Mystics and Sages*, London 1976; K. Hulme, *Undiscovered Country: In search of Gurdjieff*, Boston 1972; J. Needleman, *Consciousness and Tradition*, New York 1982; L.R. Veysey, *The Communal Experience: Anarchist and Mystical Communities in Twentieth-Century America*, Chicago 1978.

Bunlar arasında, Ferhad Dede (bir Mevlevî), Emin Chikou (bir Nakşbendi), Şeyh Abdullah Dâğıstânî (Beyrut'ta bir Nakşî şeyhi), İdris Şah, Hasan Lütfi Şuşud¹¹¹ ve Süleyman Loras Dede (bir Türk Mevlevî şeyhi) vardır. Bu kişilerin hepsi şu veya bu derecede ona tesir etmişlerdir. Subud'la da ilişkisi vardır.¹¹²

Zamanında bir sûfî öğretmen olmaktan çok uzak olsa da azımsanmayacak sayıda (yaklaşık 200) talebesi vardı. Ortadoğu'dan sûfî öğretmenler ile olan temasları onun "Dördüncü Yol" adını verdiği öğretisini etkilediği kesindir.¹¹³ Bennett, devamlı eğitim için 1970'te International Academy (Uluslararası Akademi)'yi kurdu.¹¹⁴ Rawlinson, Bennett'in sûfî anlayışını da İslâmîlikten uzak ve evrensel bulur.¹¹⁵

c. Lex Hixon/Şeyh Nur el-Cerrâhî (ö.1995), 1980'de New York'ta Şeyh Muzaffer Ozak el-Cerrâhî vasıtasıyla Halveti-Cerrâhî tarikatine girdi. Şeyha Fariha (Friedrich) el-Cerrâhî, şu anki halifesidir. Diğer birçok dinî geleneklere (tarikat ve mezheplere) kabul edilmiştir. Bu açıdan Samuel Lewis'in (ve bir dereceye kadar, J.G.Bennett'in) bir benzeridir; ama yine de bağımsız bir sûfidir.¹¹⁶

d. Irina Tweedie (ö.1999): 1907'de Rusya'da doğdu. Viyana ve Paris'te eğitim gördü. 1954'te kocasının ölümünü müteakip, manevî rehberlik arayışı içinde Hindistan'a seyahat etti ve orada tecrübelerini yazmasını öğütleyen bir sûfî üstad ile karşılaştı. Bu yazdıkları *Daughter of Fire* (Ateşin Kızı)¹¹⁷ adlı bir kitap haline geldi. 1966'da üstadının ölümü üzerine, İngiltere'ye döndü ve böylece Hindistan'da öğrendiklerini Batı'ya getirdi. Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde konferanslar verdi. Bu öğretiler sadece kendi tecrübelerine dayanır.¹¹⁸

111 Bir Türk sûfisi olan Hasan Lütfi Şuşud, Dr. Nevit Oğuz Engin tarafından kurulan bir cemiyet olan "The Society for Understanding Mawlana'(Mevlana'yı Anlama Cemiyeti). 'İtlak Yolu' üzerinde çok durur. *Masters of Wisdom of Central Asia* (Orta Asya'nın Hikmet Üstadları), Coombe Springs Press, (London), 1983 onun eserleri arasındadır (Türkçesi: *İslâm Tasavvufunda Hâcegân Hanedânî*, İstanbul 1992. Eserin 159-165. sayfelerinde, "İtlak Yolu" hakkında özet bilgiler bulmak mümkündür).

112 Chryssides, *Exploring New Religions*, s. 93. Subud, Müslüman olarak yetiştirilen Muhammad Sukarno Sumohadiwidjojo (1901-1987) tarafından kurulmuştur. Takipçileri onu 'Baba' anlamına gelen 'Subuh', 'Bapak' veya ikisinin karışımı bir kelime olan "Pak Subuh" diye anarlar. İlk mistik tecrübeleri 1924'te, henüz çok gençken başladı. Yürüyüşlerinden birisi sırasında, gökyüzünde kendisine doğru alçalan çok parlak bir ışık gördü. Bedeni şiddetle sarsıldı ve göğsü nabız gibi attı. Takibeden 1.000 gece boyunca bunu görmeye devam etti. Bu Subuh'un açılışı, ilk *'latiban kejiwaan of Subud'* idi. Subud, bir din değildir. Birçok geleneksel dinden fikir ve terimler almıştır. Gayesi onlarla yarışmaktan çok onları içine almaktır. Detaylar için, bk. Chryssides, *Exploring New Religions*, s. 260 vd.

113 Rawlinson, "A History of Western Sufism", ss. 71-2.

114 Rawlinson, agm., s. 83 (J.G.Bennett, *Witness*, Turnstone Press, Wellingborough (Northamptonshire), 1975, s. 374'den naklen).

115 Bk. Rawlinson, agm., ss. 71-2.

116 Rawlinson, agm., s. 75.

117 En son baskısı: Independent Publishers Group, 1995.

118 Rawlinson, "A History of Western Sufism", s. 73.

e. Dr. Llewelyn Vaughan-Lee. 19 yaşından beri Nakşî olan bir Batılı. 1991'de, Londra'dan Kuzey Kaliforniya'ya taşınmış ve burada tasavvuf ve Jung psikolojisi hakkında yazmak ve konferans vermekle meşgul olmuştur. Şu anda Kaliforniya'da yaşamaktadır.¹¹⁹ *The Face Before I was Born: A Spiritual Autobiography* (Ben Doğmadan Önceki Yüz: Manevî Bir Otobiyografi)¹²⁰ adlı eseri, adından da anlaşılacağı üzere mistik hayatını anlatan bir otobiyografidir.¹²¹

f. İki Batılı Nakşî öğretmen daha vardır ki bunlar Abdullah Dougan (ö. 1987) ve John Ross/Şeyh Abdullah Sırr-Dan el-Cemal'dir. Doughan, 1968'de bir dünya turuna başlamış ve bu turu, Nakşîliğe girip şeyhliğe yükseldiği Afganistan ziyaretiyle son bulmuştur. Sonra New Zealand'a dönmüş ve öldüğü tarih olan 1987'ye kadar orada öğretmenlik yapmıştır. *Forty Days* (Kırk Gün)¹²² adlı eseri, mistik tecrübelerini içerir.

Diğer taraftan Ross/Sırr-Dan el-Cemal, 1964'te Türkiye'de Müslüman oldu ve Nakşî tarikatine intisâb etti. Halen Londra'da öğretmenlik yapmaktadır. Doğu Sufizminin temsilcisi olarak görülebilir.¹²³

g. Tim/Reshad Feild: Tim Feild bir pop şarkıcısı idi ve Springfields pop grubla belli bir başarıya ulaşmıştı. Eşinin hastalığı onu manevî arayışa sürüklemiştir. 1962'de, The Sufi Order'ın şeyhi Pir Vilayet Han'la tanışmış ve ondan oniki icâzet almıştır. Yedi yıl sonra, Sufizm etiketini kullanmayı sevmeyen Bülent Rauf (1911-1987)'la karşılaşmış,¹²⁴ bu karşılaşma ve Feild'in Orta Doğu'ya yaptığı mütekip yolculuklar, onun *The Last Barrier* (Son Engel)¹²⁵ ve *The Invisible Way* (Görünmez Yol)¹²⁶ adlı otobiyografilerinde toplanmıştır. Bülent Rauf vasıtasıyla Mevlevî şeyhi Süleyman Loras Dede ile tanışan Tim/Reshad Feild, 1976'da Los Angeles'de merhum Süleyman Loras Dede tarafından "Mevlevî şeyhi" olarak atanmıştır. Ancak burada belirtmek gerekir ki Field kendisini bir "süfî şeyhi" olmaktan çok "esoterik(batınî) tedâvi edici" ve "nefes alma bilimi öğretmeni" olarak tanıtır.¹²⁷ Rawlinson'a göre Field'in Sufizm anlayışı da İslâmî değildir ve karşılaştığımız diğer bütün Sufizm anlayışlarından bağımsızdır.¹²⁸

119 Bk. M. Haleem ve B.Bowman, *The Sun is Rising in the West. New Muslims Tell about Their Journey to Islam*, Beltsville, Md., 1420/1999. (*Middle East Quarterly*. December 2000, Book Reviews). Ayrıca bk. www.spiritualityhealth.com/newsh/items/bookreview/item_2412.html, 9 Aralık 2001'de ulaşıldı.

120 En son baskısı: Independent Publishers Group, 1997.

121 *Sufism. Transformations of the Heart; The Signs of God; Love Is a Fire: The Sufi's Mystical Journey Home* onun diğer eserleri arasındadır. Bk. www.goldensufi.org, 9 Aralık 2001'de ulaşıldı.

122 Baskısı: Auckland, 1978.

123 Rawlinson, agm., s. 73.

124 Bülent Rauf için ileriki sayfalara bakınız.

125 En son baskısı: Lindsfarne Books, 2002.

126 En son baskısı: Harper Collins, Reissue, 1994.

127 Rawlinson, agm., ss. 74-5.

128 Rawlinson, agm., ss. 74-5.

Sara Sviri ve Peter Kingsley gibi Avrupa ve ABD'de Sufizm hakkında konferanslar veren daha birçok Batılı sûfî şeyh vardır. Bunların tek tek yeniden sayılmasına gerek görmüyoruz.

4. Batı'da Sûfilerce Kurulmuş Kuruluşlar/Tarikatlar

Batı'da Sufizmle ilgili kuruluşlara/ tarikatlara sıkça rastlanır. Bunlar, ya mühim Batılı şeyhler ya da Batılı müridler tarafından kurulmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

a. The Threshold Society (Şuur Eşiği Cemiyeti): Kebîr Edmund Helminski ve Camille Helminski bu cemiyetin kurucularındandır. Yaklaşık 20 yıldır Mevlevî geleneği üzerine çalışmalar yapmaktadırlar. K. Helminski, A.B.D.'deki merhum Süleyman Loras Dede'nin bir müridi olarak Mevlevîliği çalışmaya başladı. 1990'da, İstanbul'da Dr. Celaleddin Çelebi (1926-1996) tarafından şeyh olarak atandı. Şu anda Amerika'da "The Mevlevi Order" (Mevlevî Tarikatı) nin şeyhidir (ama kendisini şeyh olarak tanıtmaz). Cemiyeti ve tarikatı, geleneksel sûfî âdâbını, modern hayatın gereklerine uyarlamaya çalışır. Halka, internet ve kitaplar aracılığı ile ulaşırlar. Cemiyet, Kuzey Amerika'da Mevlevî tarikatını temsil eder ve dünyanın çeşitli yörelerinde eğitim programları, seminerler ve belli yerlerde "İnziva/halvet uygulamaları" düzenler. Bu programların gayesi, Sufizm ve manevî psikoloji etüdleri ve uygulamasına bir alt-yapı oluşturmaktır. Sunduğu program ve faaliyetler her inançtan kişilere açıktır.¹²⁹

b. Muhyiddin İbn 'Arabî Society (Muhyiddin İbn 'Arabî Cemiyeti). Cemiyet, 1977'de İbn 'Arabî ve takipçilerinin eserlerini daha iyi anlamayı geliştirmek gayesi ile kurulmuştur. Merkezi İngiltere), Oxford'da olan uluslararası bir cemiyettir. Bütün dünyada İbn 'Arabî etüdlerini geliştirmeyi gaye edinmiş yegâne akademik forumdur. *Journal of the Muhyiddin İbn 'Arabî Society* adıyla çıkarılan bir dergi ve her yıl düzenlenen ilmî sempozyumlar bu gayeye yöneliktir. Son yıllarda, Türkiye kütüphanelerinde (Özellikle Yusufaga'da) vuku bulan 'elyazması hırsızlığı' olayları ve İstanbul depremi, onları İbn 'Arabî'nin elyazmalarından (bilhassa "asıl nüsha" veya ona yakın olanlardan) oluşan bir CD arşivi kurmak için kolları sıvamaya sevk etmiştir. Bu yoldaki çalışmaları hâlen devam etmektedir. Angela Culme-Seymour, cemiyetin onursal başkanıdır. Onursal üyeler ise Claude Addas, Ralph Austin, M. Erol Kılıç, Pablo Beneito, Abdullah Binzagr, William Chittick, Michel Chodkiewicz, Keith Critchlow, Denis Gril, Suad Hakim, Victoria Rowe-Holbrook, James Morris, Seyyid Hussein Nasr, Frithiof Rundgren, Yahya Sadowski, Michael Sells, M. Ulker, Peter Lamborn Wilson gibi İbn Arabî ile ilgili çalışmalarıyla uluslararası ilim çevrelerinde tanınan kişilerdir. 400'den fazla üyesi olan cemiyetin, bir şubesi de Amerika, Berkeley'dedir.¹³⁰

129 Detaylar için, bk. www.sufism.org, 7 Aralık 2001'de ulaşıldı.

130 Bk. www.ibnarabisociety.org, 4 Mart 2003'de ulaşıldı.

İbn 'Arabî'nin eserlerine derin alakası ve hayranlığı ile bilinen Batılı kişilerin sayısı hayli yüksektir. Bunlar arasında Kuzey ülkelerinin en büyük şairlerinden birisi olan İsveçli şair ve denemeci Gunnar Ekelöf (1907-1968) zikre şâyandır.¹³¹

c. Beshara School (Beşara Okulu): Bu okulun kurucusu Türk asıllı Bülent Rauf (1911-1987)'tur. Okuldaki Chisholme Institute, 1975'ten beri yüzlerce öğrenciye "yoğun manevî eğitim" verir. Rauf, Mevlevî temayülleri ile bilinmesine rağmen, aslında hiçbir sûfî etiketini kabul etmeyen birisi idi. İbn 'Arabî'ye hayranlığı ise bârizdir ve onun eserlerinin anlaşılması için yıllarını vermiştir. Zaten Muhyiddin İbn 'Arabî Society'nin de ilk başkanı idi. İbn 'Arabî'nin *Fusûs el-Hikem* adlı eserinin İsmail Hakkı Bursevî şerhiyle¹³² birlikte İngilizce tercümesi başta olmak üzere birçok eseri vardır.¹³³

d. İngiliz mühtedîlerin bir kısmı Şeyh Nâzım Kıbrısî'nin etkisi altındadır. Zarcone'a göre, Şeyh Nâzım Kıbrısî'nin tasavvuf anlayışı, İngiltere'de 'New Age Movement' (Yeni Çağ Hareketi)¹³⁴ gibi ruhçu hareketlerle ilişkilidir ve görünürdeki gayeleri mistisizmdir (daha doğrusu, meditasyon teknikleri arayışındır); mühtedî aslında İslâm durağını -hatta bazen bu durakta hiç durmadan-, Sufizme ulaşmak için kullanır¹³⁵ ve İngiliz mühtedîler, zikri camide¹³⁶ değil; yoga, meditasyon, şiat-su ve benzeri ruhçu kuruluş ve okulları da kabul eden *East-West Centre*'de icra ederler. Burada İslâm'ın ibadetle ilgili kuralları yumuşatılmış olarak uygulanır. Kadın ve erkeğin zikir anında birarada olma olanağı da sunulur.¹³⁷ Şu anda Amerika Birleşik Devletleri'ndeki halifesi Şeyh Hişâm Kabbânî'dir.¹³⁸ Bu arada, Kıbrısî'nin Fransa'daki temsilcisi (halifesi), Kıbrısî'nin Nakşbendiyye'sini Guénoncu bir anlayışla yorumlayan Michel Valsan'ın müridi Philippe de Vos'tur.¹³⁹

e. Türk Rifâ'î-Ma'rûfî tarikatının Amerika Birleşik Devletleri'nde bazı takipçileri vardır. Şeyhleri, geleneksel medrese eğitimine sahip Şerif Baba (tam adıyla

131 Ekelöf için bk. Küçük, "İsveç'te Tasavvuf", ss. 133-5.

132 Aslında bu şerh Abdullah Bosnavî'nin *Tecelliyâtü Arâisi'n-Nüsûs*'udur. Bursevî'ye izâfeti yanlışlıkla olmuştur. Bk. M.E. Kılıç, "Fusûsu'l-Hikem", *DİA*, c.XIII, ss. 230-37: 234.

133 "Bulent Rauf (1911-1987)", *Journal of the Muhyiddin Ibn 'Arabî Society*, c.VI (1987), ss.1-3; www.besharapublications.org.uk/Rauf.html. 13 Mart 2003.'de ulaşıldı

134 'New Age Movement'in tam bir tanımını vermek zordur. Bu hareketin rafları, meditasyon, visualization (gözünde canlandırma), rüya tabirleri, kendini islah, astroloji ve kristaller (kristallerle fal) için çeşitli malzemeler içerir. Ayrıca duyular-ötesi algılama, telepati, kehanet, zihin okuma gibi daha birçok paranormal olayla ilgili malzeme bulunabilir: Chryssides, *Exploring New Religions*, ss. 315-16.

135 Zarcone, "Rereadings and Transformations of Sufism in the West", s. 112.

136 Batı'da camiler hertürlü gaye için kullanılabilir.

137 Detaylar için bk. T. Atay, *Batı'da Bir Nakşî Cemaati. Şeyh Nâzım Kıbrısî Örneği*, İst. 1996.

138 Detaylar için, bk. A. Botcher, "The Naqshbandiyya In The United States", Fransızca'dan tercüme: A. James.; www.naqshbandi.net/haqqani/features/naqshbandiyya_in_us.htm. 16 Ocak 2002'de ulaşıldı.

139 Zarcone, *agm*, s. 115.

el-Hacc el-Fakir er-Rifâî M. Çatalkaya) dır. North Carolina eyaletindeki Chapel Hill'da yaşamakta ve Amerika Birleşik Devletleri'nin çeşitli bölgelerinde ders vermektedir. Rifâî-Ma'rûfî, Halvetî, Kâdirî, Bektâşî ve Melâmî tarikatlerinden icâzetli olduğunu söylemektedir.¹⁴⁰ Chapel Hill'deki bu tarîkatin otuz civarında müridi vardır.¹⁴¹

f. Amerika Cerrâhî tarîkati Şeyh Muzaffer Ozak tarafından kurulmuştur. İki ana merkezi Tosun Bayrak'ın halife olduğu Chestnut Ridge (New York) ve Robert Frager'ın halife olduğu Kaliforniya eyaletindeki Redwood City'dir.¹⁴² Web siteleri-ne göre, Sufizm hakkında konferanslar için Amerika'ya konuşmacılar getirmekte, konserler tertib etmekte, kitaplar basmakta, aç ve evsiz olanlara yardım etmekte ve hapishanelerdeki insanların rehabilitasyonuna yardımcı olmaktadır.¹⁴³

g. Ni'metullahî tarîkati veya Hâniqahî Ni'metullahî'nin¹⁴⁴ de Avrupa'da azımsanamayacak sayıda takipçileri vardır. Batı'daki tanınmış kolları arasında, Şeyh Dr. Cevad Nurbahş'ın çalışmaları sayesinde gelişmiş ve günümüzde İngiltere'de faal olan Nurbahşîyye kolu vardır. *Sufî* adıyla bir dergi yayınlamaktadırlar.¹⁴⁵

Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da daha yüzlerce tarikat ve sûfî organizasyonları vardır. Bunların büyük bir kısmı, bu makalede de faydalandığımız Godlas'ın çalışmasında zikredilmiştir. Burada tekrara gerek görmüyoruz.

5. 'Akademisyen' Batılı Sûfiler

Genelde İslâm ülkelerine yaptıkları araştırma seyahatleri sırasında Sufizmle karşılaşmış ve oradaki bir tarîkate bağlanmış birçok Batılı vardır. Bunların büyük bir bölümü, Batı üniversitelerinin Dinler Tarihi veya Ortadoğu Etüdleri bölümünde görev yapan akademisyenlerdir. Bunların başında Mevlana'nın Avrupa'daki en tanınmış hayranı ve birçok Fransız'ı etkilemiş merhum İslâmolog Eva (Türkçe adı: Havva) de Vitray-Meyerovitch (1909-1999) gelir. Kendisine bir dostunun hediye ettiği Muhammed İkbal'in (ö.1938) *Reconstruction of Religious Thought in Islam* (İslâm'da Düşüncenin Yeniden İnşası) (Lahore, 1958) adlı eseriyle İslâm'a girmiş olan¹⁴⁶ Meyerovitch Fas'ta bir şeyhe bağlanmıştı. (Ama bu şeyh kendisinden bahsedilmesini istemediği için Meyerovitch ondan ismen söz etmemekte, sa-

140 Godlas, "Sufism, The West, And Modernity (Sufism's Many Paths)", ss.8-26.

141 A. Spivey, "Islam's peaceful Dancers," *Endeavors* (Fall 1998), The University of North Carolina at Chapel Hill: research.unc.edu/endeavors/fall98/sufis.html, 9 Aralık 2001'de ulaşıldı.

142 Godlas, "Sufism, The West, And Modernity (Sufism's Many Paths)", s.8.

143 www.Cerrâhî.org, 16 Kasım 2001'de ulaşıldı.

144 Şah Nûmenullahî Velî (1330-1431) tarîkatin kurucusu olarak telakkî edilir. Detaylar için, bk. San Rose, *The First Symposium on Şah Nematollah Velî*, Simurg Sufi Society, 2002.

145 Detaylar için bk. Godlas, "Sufism, The West, And Modernity (Sufism's Many Paths)", s.18. Ayrıca bk. M. Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, Ankara, 2001, ss. 306-7

146 Eva de Vitray-Meyerovitch (төрөөнөй: Rachel ve Jean-Pierre Canier), *İslâm'ın Güler Yüzü*, terc. Cenal Aydın, İstanbul, 2002, ss.30-1.

dece pek çok mürîdi olan güçlü bir mütefekkir olduğunu söylemekle yetinmektedir.¹⁴⁷) Meyerovitch ayrıca Şeyh Adda bin Tunis'den de çok etkilendiğini, hatta kendi şeyhiyle onun arasında yakın alaka olduğunu ve dahası, manevî yönde bir tavsiyeye ihtiyaç duyduğunda “zaman zaman, uzakta olan Fransızca bilmeyen kendi şeyhi yerine ona sorduğunu” söylemektedir.¹⁴⁸ Şeyh Adda bin Tunis'den si-tâyîşle bahsetmesinden ve nasıl Müslüman olduğunu anlatırken “...kendimi, farkına varmaksızın, büyük bir geleneğin (dinin) içinde bulduğumu müşahade etmekten de mutluydum. Ne Tevrat'ı inkâr ediyordum ne İncil'i. Sadece beni her zaman rahatsız etmiş olan hususları, konsillerin kararlarını, Allah'ın şu gibi veya bu gibi olduğuna karar vermek için Roma'da toplanmış o beylerin dogmalarını bir tarafa bırakıyordum”¹⁴⁹ deyişinden ve Mevlânâ'nın “dinî birlikteliği”nden bahsederken kullandığı “Fakat siz kendi geleneğinizin, kendi dininizin en uç noktasına kadar giderseniz, o zaman ister istemez tekerleğin merkezine varırsınız ve bu merkezin, tam da Allah'a teslim oluş, Allah'a boyun eğiş, O'nun hükmüne razı oluş olduğunu fark edersiniz. Ve siz bu teslimiyetiniz içinde diğer bütün geleneklerden (büyük dinlerden) gelmiş, bütün diğer kişilerle buluşursunuz”¹⁵⁰ şeklindeki cümlelerinden, onun Traditionalist'lere çok yakın olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Meyerovitch Farsça öğrenmiş, İktbal ve manevî rehberi olan Mevlana'nın eserlerini Fransızca'ya tercüme etmiştir.¹⁵¹ *L'Islam: L'Autre Visage* (Editions Albin Michel, Paris 1995) onun İslâm'la ilgili düşüncelerini anlamamıza yardım eden bir eserdir.¹⁵² Doktora tezi (*Thèmes mystiques dans l'oeuvre de Djalâluddin Rumi*) Mevlana üzerine olan¹⁵³ Meyerovitch, hayatının büyük bir kısmını Mevlana'yı anlamaya vermiş ve onun Mesnevi'si konusunda uzman olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁴

147 Bk. Meyerovitch, *İslâm'ın Güller Yüzü*, s.138.

148 Bk. Meyerovitch, *age.*, s. 102. Ayrıca bk. s. 151. Meyerovitch kendisinden çok şey öğrendiğini ve çok yardımını gördüğü diğer bir kişi olarak Louis Massignon (ö. 1962)'dan da övgü ile bahsetmekte, onun Müslüman olmamasına rağmen sûf giyen, savaş yıllarının kılığında dahi evinde olan her şeyi başkalarına dağıtan büyük bir mistik olduğunu, 1914 civarlarında Irak'ta “casus” diye yakalanıp hapse atıldığını ve bütün deliller aleyhine olduğu halde, Hallac'dan “meded” dilemesiyle kurtulduğunu, vs. anlatmaktadır. Meyerovitch, *age.*, s.130,140, 142.

149 Meyerovitch, *age.*, s. 31, ayrıca bk. ss. 39, 53.

150 Meyerovitch, *İslâm'ın Güller Yüzü*, s.73.

151 Bk. Meyerovitch, *age.*, ss. 7-8.

152 Cathryn Goddard tarafından *Towards the Heart of Islam: A Woman's Approach* adıyla İngilizce'ye, *İslâm'ın Güller Yüzü* adıyla Cemal Aydın tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (Yukarıda kaynak olarak kullandığımız kitap). Kitapta, Meyerovitch, aristokrat ailesinin anlayışına uygun olarak Romen Katolik okullarındaki eğitiminden Mekke'deki haccına, Ezher'deki Öğretim üyeliğinden, Cezayir'de Fransız egemenliğinden kurtulmak için çarpışan Cezayirli'lerle yaptığı duaya kadar herşeyden bahseder. Ölümünden bir yıl önce basılan çalışması *Prayer in Islam* (İslâm'da Namaz/Dua) (Albin Michel, Paris: 1998) Fransa'da ayın kitabı seçilmişti. Bk. www.almirajusufbooks.com.au/revIEWS3.html#T, 31 Ağustos 2002'de ulaşıldı.

153 Tahralı, “Batı'da İhûda Hâdiselerinde Tasavvufun Rolü”, s. 162.

154 Bkz. Meyerovitch, *age.*, ss.60-73.

Strasbourg (Fransa)'daki Marc-Bloch Üniversitesinde bir Arapça profesörü ve İslâmolog olan Eric Geoffroy diğer ilginç bir örnektir. Geoffroy, "Ailesi tarafından Katolik olarak yetiştirilmiş ve Katolik okullara gönderilmiştir. Hikmeti ararken değişik yollara sapmış, meselâ Fransa ve Yunanistan'daki bazı Hristiyan manastırlarında kalmış, Savoie ve Burgundy'de Tibet mabedlerinde kalmış, Zen'i hayatında tatbik etmiş, Sufizm ve Arapça ile tanışmış, Eva de Vitray-Meyero-vitch'le fikir alış-verişinde bulunmuş ve sonunda Müslüman olmuştur. Geoffroy, "İslâm'ı kabul etmekle, daha önceki dinî gelişimimi tamamlamaktan başka bir şey yapmadım" der."¹⁵⁵

Prof. Tord Olsson (Lund Üniversitesi, İsveç), Dr. Robert Zeidner (Utah Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, ABD), Bektaşilikle ilgili çalışmalarıyla tanınan Prof. Irène Mélikoff (Strasbourg Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, Fransa) ve Prof. Frederick de Jong (Utrecht Üniversitesi, Hollanda) diğer örnekler olarak zikredilebilir. Prof. Tord Olsson, İstanbul Karagümrük'teki Halvetî-Cerrahî tekkesi¹⁵⁶ sâbık şeyhi merhum Safer Dal (1926-1998)'in¹⁵⁷ müridi olarak tarîkate girmiştir. Tarîkati çalıştığı yıllarda, çalışma arkadaşının ölümü üzerine oluşan manevî atmosferde Müslüman olduğunu, sonra da Safer Dal'a bağlandığını ve şimdi de her yıl tekke'yi ziyaret ettiğini söylemektedir.¹⁵⁸ Robert F. Zeidner, Türkiye'de 20 yıl kadar kaldığını¹⁵⁹ ve 1970'lerde Maraş'ta karşılaştığı bir Bektaşî vasiyatıyla Bektaşî olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁰ Yukarıda adı zikredilen diğer iki akademisyen (De Jong ve Mélikoff) de Bektaşî olarak bilinir ama en azından Mélikoff Bektaşîlikten çok Mevlevîliğe yakın görünmektedir. Bunu açıkça ifade etmiş ve şöyle demiştir: " Bektaşîliği çalışmak için ona sempatinizin olması şart. Tabii ki ona sempatim var ama ben Mevlana'yı seviyorum. Mevlana gibi yüce bir filozofu, Hacı Bektaş gibi bir halk sûfisiyle karşılaştıramazsınız."¹⁶¹

155 Bk.: www.naqshbandi.net/haqqani/features/french_converters.htm.

Fransızca makalenin orijinali: www.lemonde.fr/article/0,5987,3280-146409,00.html

Her ikisine de 15 Mart 2002'de ulaşıldı.

156 Cerrahî Tekke Sokak'ta bir tekke. Şu andaki şeyhi Tuğrul Baba'dır. Tekke hakkında bk. M. Özdamar, *Gönül Cerrahî Nureddin Cerrahî ve Cerrahiler*, İstanbul, 1997.

157 Son asrın Cerrahî şeyhlerinden. 'Safer Baba' diye bilinirdi. *İstılabât-ı Sûfiyye fî Vatan-ı Asliyye*'nin müellifidir. Bk. Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, s. 294. Ayrıca bk. Özdamar, *age.*, ss. 200-206.

158 Kendileriyle Lund Üniversitesi'nde Haziran 2001'de yağıtığım röportajdan.

159 Eserleri arasında *Tricolor over the Taurus : The Franco-Turkish War for Cilicia, Crucible of the National Liberation Movement* (American University Studies Series), 2000 (ilk baskısı: 1994) vardır. Türkiye tecrübesi, North Caroline Ft.Bragg'dan Paraşüt gerilla kaptanı olarak gönderildiği 1950'lere kadar geri gider. (Kendilerinin bana gönderdiği 8 Ağustos 2001 tarihli e-mailinden).

160 Kendilerinin bana gönderdiği 8 Ağustos 2001 tarihli e-mailinden.

161 Bunu bir karşılaşmamız sırasında (11 Aralık 1998'da Ankara ODTÜ'de düzenlenmiş olan Cumhuriyetin 75 Yılı Konferansı'nda) Kendilerine Bektâşî olup olmadığını sorduğumda söyledi ve sözünün son kısmını, tebliğinden sonra dinleyiciler tarafından kendisine sorulan bir soru vesilesi ile de tekrarladi.

6. Batı'da Alternatif tedâvi/terapi ve Sanat açısından Sufizm

"Batı'da Sufizme olan ilginin temelinde, Sufizmin içerdiği sanat ve terapi teknikleri vardır" desek yanlış olmaz. Birçok Batılı'nın Sufizme müzik ve şiir kapısından girmesi şaşırtıcı değildir. Meselâ Mevlana'nın şiirleri, Amerika Birleşik Devletlerinde en çok satanlar arasındadır.¹⁶² Diğer bir ifade ile, Mevlana orada bir "Amerikan ikon"u haline gelmiştir. Franklin D. Lewis'e göre Mevlana'ya bu trans-atlantik ünü sağlayan Coleman Barks'ın, *USA Today* gazetesinin heyecanla tanıttığı *The Illustrated Rumi* (Broadway Books, New York, 1997) adlı eseridir.¹⁶³ "Mevlana'nın Amerikanlaşması" öyle benzeri olmayan bir olaydır ki, işinden evine gidip gelenler trafik sıkışıklığında onun şiirleriyle dolu kasetlere can simidi gibi sarılırlar. Onun *Mesnevî*'sindeki hikâyeler esinlenen müzik grupları (meselâ *Three Fish*) ve şarkılar vardır.¹⁶⁴

Sûfî gruplar, şiirin yanında müzik ve uyguladıkları alternatif terapi metodlarıyla da birçok kişi için Sufizmi câzip hale getirmişlerdir. Hatta bu gaye için çalışan okullar vardır. Kübreviyye'nin Şii kolu olan "The Maktab Tarighat Oveysi Shahmaghsoudi Sufi Order (MTO), the School of Islamic Sufism (İslâmî Sufizm Okulu), bu tür okullara bir örnektir. 1979'da Kaliforniya'da Şah Maghsoud Sadegh Angha tarafından kurulmuştur. (Şu anki şeyhi, oğlu Salaheddin Ali Nader Shah Angha'dır.) Şah Maghsoud'un kızı Nahid Angha, "the International Association of Sufism" (Uluslararası Sufizm Cemiyeti)'i kurmuştur. Okulun, dünya çapında 400 000'den fazla talebesi vardır.¹⁶⁵ Kurslar herkese açıktır ve dil, Farsça'dır (büyük şehirlerde İngilizce tercüme eşliğinde). Dersler, takrir ve soru-cevap faslından sonra, şiir ve Kur'an okuma ile devam eder, dua ve sûfî zikirle sona erer. Gelenekten ayrılan bir nokta olarak, MTO Shahmaghsoudi'nin ve Tamarkoz (Sufi Meditasyonu) eğitmenlerinin hemen hemen bütünü bayandır. Bu okullarda verilen tasavvuf eğitiminin odak noktası, kendini tanıma, vücut, akıl ve ruh eğitimidir. Kur'an, hadis, Farsça ve İslâm etüdleri dersleri de vardır. MTO Holistic Health Center (MTO Holistik Sağlık Merkezi), geleneksel tıbbî tedâvi yanında alternatif tedâvi teknikleri de sunar (bunu akupunkturcular, Fizik-terapistler, masaj terapistler psiko-terapistler, vb. vasıtasıyla yapar. "The Sufi Psychology Association" (Sûfî Psikoloji Cemiyeti), MTO'ya bağlı olarak faaliyet gösterir. Yılda dört defa Sufizm ve Psikoloji konulu konferanslar düzenler ve *Science of the So-*

162 Spivey, "Islam's peaceful Dancers," s. 2.

163 S. Parvez Manzoor (Stockholm), "The Sun Rises in the West" *Muslim News*, London, June 30, no. 134 (2000), s 9 (Franklin D. Lewis, *RUMI: Past and Present, East and West: The Life, Teaching and Poetry of Jalal al-Din Rumi*. One World Publications, Oxford'un tanıtımı).

164 A.y. Ayrıca bk. Sofi Hori, "Garb Aleminde İslâmîyetin Tesiri ve Hz. Mevlana", *Türk Yurdu. Mevlana Özel sayısı*, c. III (Temmuz 1964), ss. 61-65.

165 *Sufizm ve Psikoloji* adlı eseri dilimize çevrilen (terc. Orhan Düz, İstanbul, 2001) Lynn Wilcox da bu okulda okumuş öğrencilerden imiş. (Bk. *Sufizm ve Psikoloji*, s. 2).

ul: *Sufism* (Ruh Bilimi: Sufizm) adıyla yarı-yıllık bir dergi yayınlar. Bu konferansların, akıl sağlığı ve evlilik hakkında devlet denetiminde eğitim veren eğitim ünitelerine destek verici çalışmaları resmen onaylanmıştır. Diğer bir kâr amacı gütmeyen kuruluş olan "Healthy Potentials" (Sağlıklı Potansiyeller) da okulun fizik ve metafizik mirasını birleştirerek sağlık ve tedâvi konusunda ülkenin çeşitli yerlerinde dersler ve ilmi atelyeleri tertip eder.¹⁶⁶

20 yıldan uzun bir süredir bu konuda eğitim veren Puran Bair'i de burada anmak gerekir. Bair, Pir Vilayet İnyet Han'la 25 yıl gibi bir süre Sufizm çalışmış, sonunda onun halifesi olmuştur. Bair, ABD ve İngiltere'deki iş gruplarına ve şahıslara "kalp ritmi pratiği"ni öğretir ve meditasyon sırasında vücutta meydana gelen değişiklikler üzerinde çalışan belli başlı araştırmacılarla ortaklaşa çalışır. 1988'de karısı Susanna ile birlikte "The PSI Institute"ü kurmuştur ki bu enstitü şimdi, "The Institute for Applied Meditation" (Uygulamalı Meditasyon Enstitüsü) adını almıştır (Massachusetts'de Boston yakınındaki Ipswich'dedir).¹⁶⁷

Batı'daki Süfi müziği faaliyetlerine bir gözatarsak, başta bir asırdır Avrupa'da varlığını sürdüren Pakistan'ın vecd verici "Qawwali"¹⁶⁸ müziğini zikretmemiz gerekir. Batı'daki yegâne temsilcisi ve Uluslararası beğeniye mazhar olmuş Nusret Fateh Ali Han (1948-1997)'in ölümüne rağmen Batı'da bulunduğu yeri muhafaza etmekte, bilhassa neo-hippy Batılı ve Pakistanlı'yı etkilemeye devam etmektedir. Günümüzde Rizwan-Muazzam Qawwali onun izinden yürümektedir. Müziklerini 'no pop crap', olarak tarif eden Fun-Da-Mental da Rizwan-Muazzam Qawwali ile işbirliği yapmıştır. Birlikte nefes kesen konserlere devam etmektedirler.¹⁶⁹ Dünyadaki belli başlı konserlerin değişmeyen misafirleri arasındadırlar.

166 Bk. www.mtoshahmaghsoudi.org, 7 Aralık 2001'de ulaşıldı.

167 peacedances.www3.50megs.com/teachers.html, 16 Ocak 2002'de ulaşıldı.

168 'Qawwali' terimi, Arapçada düşünce ve eylemi temizlemeye delalet eden bir kelime olan "qua'ol" kökünden gelir. Urduca'da "telâfuz" anlamındadır. Orijini, tevâcüd sahibinin transa benzer bir duruma girebileceği 'semâ'ya dayanır. Qawwali müziği, ilk kez muhtemelen İranlı süfi şair Hazrat Amir Khusrau tarafından icra edilmiş ve Çiştî/Çeştî tarikatinde kullanılmıştır. Bir Qawwali resitalinde önceden tesbit edilmiş bir program yoktur. Allah'a senâyi içeren bir şarkıyla açıldıktan sonra sanatçı, kendi rûhî durumu ve gecenin manasına uygun bir gazel okur. Bk. J. Gabriel, 'Death of Nusrat Fateh Ali Khan Stuns International Followers' *Al-Jadid Magazine*, c. 3, no. 20 (Yaz, 1997): online versiyonu: almashriq.hiof.no/general/000/070/079/al-jadid/aljadid-nusrat.html, 15 Ocak 2002'de ulaşıldı.

"Qawwal" da Qawwali müziğini icra eden erkek vokaliste denir. Anlaşıldığı üzere, Qawwali, sufilerin duygularını müzikle ifade etmelerinden ibarettir. Birçok süfi, müzik yoluyla insanın marifete ulaşacağına inanır: Bk. Andy Carvin, 'Shahen-Shah The Spirit of Nusrat Fateh Ali Khan' (edwebproject.org/nusrat.html, 5 Kasım 2001'de ulaşıldı). Qawwali müziği hakkında detaylar için, bk.: R. B. Qureshi, *Sufi Music of India and Pakistan: Sound, Context and Meaning in Qawwali*, Rep Bk&Cd edition, 1995 (ilk baskısı: 1986).

169 Y. Bahn, 'Spirit in the Machine' (womeninmusic.com, 25 Haziran 2001'de ulaşıldı).

Sûfî şeyhlerinin etkisinde olan Batılı şarkıcılar da vardır. "The Bawa Muha-yaddeen Fellowship" adlı derneğin başkanı Sonia Gilbert bunlardan yalnızca bi-risidir. Opera sanatçısıdır. 1972'de Ceylon'dan bir sûfî şeyhi olan M.R. Bawa Mu-haiyaddeen'le tanışmış, o zamandan sonra, söz ve davranış olarak onu kendisi-ne örnek almıştır.¹⁷⁰

Batılıların "Sûfî dansları" diye gördükleri sema, özellikle Mevlevî Seması, Ba-tı'da en çok sevilen danslar arasındadır. Bu danslardan faydalanılarak yeni dans-lar bile üretilmiştir. Meselâ "Boot" üç İsveçli dansçının ürettiği Mevlevî semasına benzer bir dandır. Dans sırasında dansçılar birbirlerinin enerjilerini güçlendir-meye/beslemeye çalışırlar.¹⁷¹ Batıda, "Dans terapi" denilen bir terapi çeşidi bile vardır. Bu terapi, vücut hislerini geliştirmek ve güçlendirmeyi gaye edinir. Bun-da da ilham kaynakları: Allaha yönlendirerek stresden uzaklaştıran Şaman dans-ları, Sûfî ve Dönen Derviş (Mevlevî) Dansları, Şaman dansları, Sacred (Kutsal) Dans ve modern danslardır.¹⁷²

Batı'da Sufizm, alternatif tedâvi metodları için de ilham kaynağıdır,¹⁷³ ve özel-likle stres tedâvisinde Sufizmden faydalanılır. Mafoot Simon bir makalesinde Şeyh Hışam Muhammed Kabbani'nin, 1991'den beri Amerika ve Kanada'da aç-tığı 23 sûfî merkezi ile birçok Amerikalı ve Kanadalıya günlük stresi nasıl yene-cekleri konusunda yardımcı olduğunu, hatta 1993'te Michigan'da kurduğu 80 hektarlık çiftlikte bir rûhî inziva merkezinin olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁴

Sufizm, kendilerini ifadede güçlük çeken insanların terapisinde kullanılan "Voicing" (seslendirme) metoduna da ilham kaynağı olmuştur. Bu terapide kur-siyerler, kendilerini tanıma, toplum içinde kendilerini doğru olarak ifade etme, etkin konuşma, ses tonunu konuşma konusu ve ortamına göre ayarlama ve et-kileyici olarak kullanma tekniklerini öğrenmektedirler. Burada kullanılan tek-niklerin geliştirilmesinde en çok Nakşbendilikten faydalanılmıştır.¹⁷⁵

Sufizmin psikolojiye katkısı birçok Batılı psikolog tarafından kabul edilmiştir. Sûfîlerin, nefsin değişik derecelerinden haberdar oldukları, yedi ruh derecesi ta-nındıkları ve bunları nasıl dengeleyecekleri konusunda teoriler geliştirdikleri bili-nen bir gerçektir. Bunlar mineral, nebâtî, hayvanî, ferdî, insanî, sırî ve sırû's-sır-

170 Bk. www.suficonference.org/2001speakers.html, 16 Ocak 2002'de ulaşıldı.

171 Bk. www.rootsworld.com/reviews/boot.html, 20 Haziran 2001'de ulaşıldı.

172 Bk. meselâ, www.alternativmedicin.se/sok/Beh-033.html, 20 Haziran 2001'de ulaşıldı. Bana bu sayfaları tercüme eden Ahmet Dündar'a (Malmö, İsveç) teşekkür ediyorum.

173 Omar Ali-Shah, *Sıfism As Therapy* (Tractus Books Usa/France), El Sufismo Como Terapia (Editorial Sufi Madrid), ts.

174 'Sufi Teachings Go Out To The West', *Straits Times*: www.naqshban-di.org/events/globe97/to_the_west.htm, 16 Ocak 2002'de ulaşıldı.

175 Bk. angsbac.se/voicing.html, 16 Ekim 2001'de ulaşıldı. Bana bu sayfaları tercüme eden Ahmet Dündar'a (Malmö, İsveç) teşekkür ediyorum.

rî olarak tasnif edilebilir. Meselâ, hayvanî ruh, temel duygusal durumumuzu, arzu ve korkularımızı içine alır. Bunlar hayatımızı kontrolleri altına almamalıdır, aksi takdirde, algı ve davranışlarımızı alt-üst ederler. Tarîkate yeni giren bir derişte duygusal dengesizlik, şeyhinin ilgilenip düzeltmeye çalıştığı ilk alandır. Davranış psikolojisi, bu ruh derecelerinin sadece üçüyle, daha doğrusu nebatî ve hayvanî ruhla ilgilenir. Modern Kavramsal psikoloji, 'ferdî' ruhla; insanî psikoloji, "mineral, nebâtî, hayvanî, ferdî, insanî" ruhla; ve transpersonal psikoloji "sırrî, sırru's-sırrî" ruhla ilgilenir.¹⁷⁶ "The Sufi Psychology Association" (Uluslararası Süfî Psikolojisi Cemiyeti) Sufizmin psikolojiye katkısını kabul eden kuruluşlardan birisidir. Sufizmin insan ruhu üzerindeki bilgi ve deneyimlerini paylaşmak isteyen bir grup psikolog, psiko-terapist, psikiyatrist ve araştırmacı tarafından kurulmuştur. Onlara göre, Sufizm binlerce yıl önce, Batı'da sunulan psikoloji anlayışından tamamen farklı bir yaklaşımla modern psikolojinin bilmediği psikolojik gerçeklere ulaşmıştır. Daha açık bir ifade ile, bu psikoloji, Batı'daki metodları içine almakla kalmaz onu aşar; zira bütün kültürel sınırları açan evrensel bir yapısı vardır.¹⁷⁷ Şeyhin mürîdinin rûhî gelişimini takib etmesi, onun rüyalarını tabir etmedeki rolü vs. Sufizmin psikolojiye katkısı düşünüldüğü zaman akla gelmesi gereken ilk hususlardır.¹⁷⁸

Sonuç ve Değerlendirme

Bilhassa 11 Eylül 2001'den sonra, İslâm'ın Batı'daki imajının eskisinden daha kötüye gittiği artık bir sır değildir. Ancak Sufizm, hâlâ İslâm'ın Batı'daki barışçıl ve toleranslı 'güzel yüzü'dür. Son zamanlarda 'ılımlı İslâm' (?) arayışlarına giren G.W. Bush'un tasavvufa gösterdiği ilgi gözden kaçacak gibi değildir. (Bilindiği üzere Bush, Şeyh Nâzım Kıbrısı ve Şeyh Hışam Kabbânî'den Sufizmle ilgili bir konferans talep etmiş, barışı temin etmede Sufizmden nasıl faydalanılacağı konusuna açıklık getirmelerini rica etmişti.¹⁷⁹) "Ortadoğu'da dinin yeniden inşası" ile ilgili çalışmalarda da "Sufizmin güçlendirilmesi" gibi konuların gündeme gelmesi¹⁸⁰ de bu açıdan bakıldığında şaşırtıcı olmasa gerektir. Bazılarına göre, süfî müziği, devran ve seması sadece "Yeni Çağ" hevesi olabilir. Ancak, bu kültürü Batı Kültürü içine almak, Batılıların 'yabancı' fobilerini yenmelerinin ve dinî çoğulculukla anlaşmalarının bir yolu olabilir.¹⁸¹

176 Bk. www.lifewaves.net/Philo_spiritual/spirit/index.shtml, 16 Ekim 2001'de ulaşıldı.

177 Detaylar için, bk. Arife Ellen E. Hammerle, *The Sacred Journey: Unfolding Self Essence*, Sufi Psychology, San Rafael, CA, 2000: International Association of Sufism.

178 Detaylar için bk. J.M. Spiegelman ve diğerleri, *Sufizm İslam And Jungian Psychology*, Scottsdale, Arizona, 1993; Lynn Wilcox, *Sufizm ve Psikoloji*, terc. Orhan Düz, İstanbul, 2001.

179 Bk. *Yeni Şafak*, 26 Ekim 2003, s.10.

180 Bk. İ. Karagül, "Sivil Demokratik İslâm ve ABD'nin Din İnşası", *Yeni Şafak*, 24 Nisan 2004, s. 11.

181 Spivey, "Islam's peaceful Dancers," s. 2

Bu gün; yüzlerce Batılı'nın sûfilerin yolunu kabul ettikleri, hatta 'evrensel sûfî öğretisini dünyaya yaymaya çalışan şeyhler' haline geldikleri bilinen bir gerçektir. Ancak özellikle Traditionalist'lerin "conversion" kelimesini kullanmamları, Traditionalist School'un "herkesin zaten fıtrat içinde doğmuş olduğu ve onu aradığı" görüşüyle ilgili olsa gerektir. Bu okulun dilimize çevrilmiş birçok kitabı buna işaret etmektedir.¹⁸² Aslında bu konuda konuşabilmek için, "onlar hakkında yazılanları" okumak değil, "bizzat kendi yazdıklarını" bütünlüğü içinde okumak gerekir. Ayrıca, söz konusu İslâm olduğunda Müslümanların da aynı düşünceleri dile getirmesi gerekir. Zira İslâm'a göre "Her doğan çocuk 'Fıtrat' (İslâm) üzere doğar. Ebeveyni onu Yahûdî, Hristiyan veya Mecûsî yapar."¹⁸³ Üstelik "Elest Bezmi"nde, yani ezelde, Allah'ın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna bütün ruhlar "Evet" dediğine göre,¹⁸⁴ "Müslüman olmak"tan söz etmek gereksizdir; zira herkes "hakîkatte" zaten müslümandır. Mevlânâ'nın "Dinle neyden, zira şikâyet etmekte, ayrılıklardan hikâye etmekte" mısralarını yorumlayan Meyerovitch'in (ki anlattıklarından kendisinin Traditionalist'lere yakın olduğu sonucuna varmıştık) "ihtida" kelimesinden hoşlanmayışının¹⁸⁵ ve Müslüman olmasına vesile olan İkbâl'in kitabının kendisi için "bir hatırlamak, kaybedileni yeniden bulmak, aynı düşlerine yeniden kavuşmak" olduğu şeklindeki sözlerinin delâlet ettiği manâ da budur. Ayrıca İslâm, Kur'an-ı Kerîm'de de buyrulduğu üzere son din olarak diğer dinleri "ihtiva etmekte" ve "tamamlamaktadır".¹⁸⁶ Elmalılı da "Din" mefhumunun mutlak olarak "İslâm" manâsına geldiğini, zira hangi din ele alınacak olursa olsun onun künhünün "İslâm" (Allah'a taat, tabiiyyet ve selâmet temini) ve "inkıyâddan" ibâret olduğunu belirtmektedir.¹⁸⁷ Meyerovitch'in Mevlânâ'nın "dinî birlikteliği"nden bahsederken kullandığı: "...Fakat siz kendi geleneğinizin, kendi dininizin en uç noktasına kadar giderseniz, o zaman ister istemez tekerleğin merkezine varırsınız ve bu merkezin, tam da Allah'a teslim oluş, Allah'a boyun eğiş, O'nun hükmüne razı oluş olduğunu fark edersiniz. Ve siz bu teslimiyetiniz içinde diğer bütün geleneklerden (büyük dinlerden) gelmiş, bütün diğer kişilerle buluşursunuz"¹⁸⁸ sözleri ile Eric Geoffroy'nin: "İslâm'a

182 Konu ile ilgili bir deneme için bk. H. Küçük, "Mutasavvıfların Diğer Dinlere Bakış Açılarına Farklı Yaklaşımlar", *Tasavvuf Taribine Giriş*, Konya 2004, ss. 127-56: 146-56.

183 Buhârî, Cenâiz, 80 (II, 97-97)/ Kader, 3 (VII, 211); Müslim, Kader, 22-25; vb...

184 "Rabbin, Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini almış ve: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye onları kendine şahit tutmuştu. (Onlar da) "Evet, (buna) şahidiz!" dediler. Kıyâmet günü "Biz bundan habersizdik!" demeyesiniz": A'râf 7/172.

185 Meyerovitch, *İslâm'ın Güler Yüzü*, s. 59.

186 "Bugün sizin için dininizi olgunlaştırdım, size olan nimetlerimi tamamladım ve sizden din olarak İslâm'a razı oldum" Maide 5/3.

187 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, ts., c.II, s.1063 (İnne'd-dine İndellâhi'l-İslâm" Al-i İmran 3/19'un tefsirinde).

188 Meyerovitch, *İslâm'ın Güler Yüzü*, s.73.

katılmakla, daha önceki dinî gelişimimi tamamlamaktan başka birşey yapmadım" sözleri bu gerçeğin farklı ifadelerinden başka birşey olmasa gerektir.

Akılda tutulması gereken diğer bir husus, sûfî hareketlerinin Batı'da, rasyonalizme bir tepki olarak gelişen *New Religions* (Yeni Dinler) çerçevesi içinde ele alındığıdır.¹⁸⁹ İslâm'ı Sufizm yoluyla seçenlerin genelde önceden diğer bazı Doğu dinlerini denedikleri¹⁹⁰ ve Sufizm yoluyla seçilen İslâm ile yeni dinler arasında gözle görülebilecek benzerliklerin olduğu doğrudur.¹⁹¹ Meselâ zikir, meditasyona çok benzer ve bazı kelimeleri nağme ile söylemek veya okumak "*world-affirming*" (dünyayı tasvib edici, dünyaya olumlu bakan) yeni dinlerde mevcuttur.¹⁹² Ancak, bu sûfî hareketlerini veya sûfileri, bazı araştırmacıların yaptığı gibi peşinen "*non-Muslim*" (gayr-ı Müslim) etiketini yapıştırmak her zaman doğru değildir. Çünkü İslâm teolojisine göre, insan, Allah ve Peygamberine inandığı sürece, yani Kelime-i Tevhid'i söylediği sürece, hatta hadislerde belirtildiği üzere, sadece Allah'a inandığı sürece mü'mindir. Meselâ, *Sabîhayn*'da geçen çok meşhur bir hadiste: "Kim Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de onun elçisi olduğuna şehâdet ederse, Allah ona Cehennem ateşinin dokunmasını haram eder" buyrulmaktadır.¹⁹³

Batı'da Sufizm hem alternatif yaşama şekli hem de alternatif terapi, tedâvi ve psikoloji olarak algılanır. Batılı sûfiler bu tür faaliyetlerini yapabilecekleri kuruluşlar/cemiyetler oluştururlar. (Bu tür faaliyetleri Alman kültürüne aykırı olduğu gerekçesi ile yasaklayan 1970'ler Almanyası belki bir istisnâdır¹⁹⁴). Ancak bu kuruluşlarda göze çarpan en önemli özellik, "bunların Doğu'daki modellerinin tıpa tıp bir kopyaları olmamalarıdır: bazıları çok tutucu, bazıları çok yenilikçi, bazılarının büyük organizasyonları var, bazıları o kadar küçük ki bulmak bile imkansız, bazıları çok para kazanmakta, bazıları fakirlik yemini etmiş gibi, bazıları çok iddialı, bazıları küçük hedefli vs."¹⁹⁵ Ancak bu durumun Müslümanların onları "İslâm dairesinde görmemeye" götürmemesi gerekir. Zira, her kültür az ve

189 H. Cox , *Turning East*, London, 1979, s. 100; Tahralı, "Batı'da İhtida Hâdiselerinde Tasavvufun Rolü", ss. 142 vd.

190 Köse, *Conversion to Islam*, s. 145.

191 Köse, *age.*, s. 145.

192 Köse, *age.*, s. 146 ('World-affirming' dinler, aşkın Transendental, yani aşkın meditasyon ve Nichiren Shoshu gibi grupları içine alır: Aynı Yer)

193 Buhârî, Cihâd, 102; Muslim, İmân, 47; Tirmizi, İmân, 17; vb.

194 Bk. İnayet Han'ın kızı Nur en-Nisa (Madeleine, 1914-1944) hakkında yapılmış çalışma: Overton Fuller, Jean. *Noor un nisa Inayat Khan (Madeleine)*. Rotterdam: East West Publications Fonds N.V., 1971.) (Bk. www.geocities.com/wfascism/International/muslim_heroine.htm, 29 Mart 2002'de ulaşıldı).

195 Rawlinson, "A History of Western Sufism", s. 45-6; Ayrıca İsveççe bilenler için. bk. "Euro-sufism: universalister och konvertiter *"Blågul Islâm"*, edl. I. Svanberg ve D. Westerlund. - Nora : Nya Doxa, 1999. - (Religionshistoriska forskningsrapporter från Uppsala, 1103-811X ; 13).-ss. [85]-106.

ya çok çevresine uyum sağlamak zorundadır. Aksi takdirde yaşaması mümkün olmaz. Ayrıca, Batılı sûfilerin İslâmıla bağlarını fazla vurgulama sebeplerinin başında, Batı'da İslâm'a duyulan tepki gelmektedir. Aslında "isim" in üzerinde fazla takılmadan doğruları anlatmak belki o doğrunun selâmeti içindir ve isim o kadar da mühim değildir. Ebu'l-Hasen el-Bûşencî'nin (ö. 348/958) asırlar önce tasavvufun hakîkatıyla ilgili olarak söylediği "Bugün tasavvuf, hakîkatı olmayan bir isimdir; daha önce, ismi olmayan bir hakîkat idi"¹⁹⁶ sözü de, önemli olanın "isimler" değil, "hakikatler" in olduğunu vurgulaması açısından burada söylediklerimizi destekler mahiyettedir.

Görüldüğü üzere, Sufizme yönelen Batılı'nın Sufizmde aradığı şey, birçok insanı sinkretik tabiatı ile birleştirebilen ve adı pek de önemli olmayan bir "hakikat arayışı" yanında şiir ve müzik gibi sanatlar ve alternatif terapi teknikleridir ki bunların hepsinin modern hayatın zorlukları ile başa çıkmada kendilerine yardımcı olacağına inanmaktadırlar.

Abstract:

[Hülya Küçük, Batı'da Sûfizm Meselesine Toplu Bir Bakış,
Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,
Ankara 2004, Yıl 5, S. 13, pp. 231-263]

For many Muslims it is very exciting that a significant proportion of converts to Islam have adopted Islam under the influence of Sufism. However, according to Western researchers Western Sufism has shown signs of serious deviation from orthodox Islamic teaching and practice. In this article, I will present a historical outline of Western Sufism and its nature referring to works on this subject written mostly by Western scholars and web sites of Western Sufi movements. It is important to note that Sufi movements among the Muslim diaspora in the West will not be treated in this article, unless they include Western people among their members. The main topics are as the following: "the Western Shadhiliyya", "The Sufi Order in the West", "Independent Western Sufis", "Sufi Organizations in the West", " 'Academician' Western Sufis" and "Sufism in the West as Alternative-Medicine and Art".

Kaynakça

Kitap ve Makaleler

- (Anonim), *The Shambala Guide to Sufism*, Boston - London, 1997.
ARBERRY, A.J., *Introduction to the History of Sufism*, London, 1942.
AŞKAR, M., *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, Ankara, 2001.

¹⁹⁶ Hucvîrî, Ali b. Osman el-Cullâb, *Keşfü'l-Mabcûb. (Hakikat Bilgisi)*, (hızl. S. Uludağ), İstanbul 1982, s.123.

ATAY, T., *Batı'da Bir Nakşî Cemaati. Şeyh Nâzım Kıbrısı Örneği*, İstanbul, 1996.

CHOQUETTE, G.D., *New Religious Movements in the United States and Canada. A Critical Assessment and Annotated Bibliography*, London, 1985.

CHRYSSIDES, G.D., *Exploring New Religions*, London - New York, 1999.

DERİN, S., "Müsteşriklerin Tasavvufa Bakış Açısı ve Bu Sahada Yaptıkları Araştırmalar", *Batı'da İslâm Çalışmaları Sempozyumu*, Diyanet İşl. Başk. Yayınları, Ankara, 2003, ss.469-92.

EKELOF, G., *Svenska Konstnärer Ivan Aguéli*, Göteborg, 1944.

Electronic Telegraph, issue 563, Saturday 7 December 1996.

GAUFFIN, A., *Ivan Aguéli. Människan-Mystikern- Mälaren*. Del (cilt) I, II. Sveriges Allmänna Konstförenings Publikation. XLVIII, Stockholm, 1940, 1941.

GERHOLM, T., "Three European Intellectuals as Converts to Islam: Cultural Mediators or Social Critics?," *New Islamic Presence in Western Europe*, edl. T. Gerholm ve Y.G. Lithman, London, 1988, ss. 263-77.

GODLAS, A., "Sufism, The West, And Modernity (Sufism's Many Paths": www.arches.uga.edu/~godlas/Sufism.html#Sufism%20in%20the%20West'de (7 Kasım 2001'de ulaşıldı).

GUNNARSSON, G. (ed.), *Norstedts Uppslagsbok. Illustrerad Encyklopedi i ett band*, Stockholm, 1952.

HUCVİRÎ, Ali b. Osman el-Cullâb, *Keşfu'l-Mabçûb. (Hakikat Bilgisi)*, (haz. S. Ulu-dağ), İstanbul, 1982.

DE JONG, F., *Turuq and Turuq linked Institutions in Nineteenth century Egypt: A Historical Study in Organizational Dimensions of Islamic Mysticism*, Leiden, 1978.

KILIÇ, M.E., "Fusûsu'l-Hikem", *DİA*, c.XIII, ss. 230-37.

KONINGSVELD, P.S. van, *Islamitische Slaven en Gevangenen in West-Europa tijdens de late Middeleeuwen*, Rijks Universiteit, Leiden, 1994.

KÖSE, A., *Conversion to Islam: a Study of Native British Converts*, London-New York 1996.

KÖSE, A. ve K. M. Loewenthal, "Conversion Motifs among British Converts to Islam," *The International Journal for the Psychology of Religion*, c.10, no. 2, ss.101-10.

KÜÇÜK, H., "İsveç'te Tasavvuf: Ivan/John Gustave Aguéli ve Gunnar Ekelof Örneği", *Tasavvuf. İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sa. 10 (Ocak 2003), ss.123-36.

_____, *Tasavvuf Tarihine Giriş*, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Konya, 2004.

LEVTZION, N., "Towards a Comparative Study of Islamisation," *Conversion to Islam*, ed. N. Levtzion, London, 1979, ss.1-23.

MANZOOR, S. Parvez, 'The Sun Rises in the West' Muslim News, London, June 30, 2000, Stockholm (no. 134), p 9: a review of RUMI: *Past and Present, East and West: The Life, Teaching and Poetry of Jalal al-Din Rumi*. By Franklin D. Lewis. One World Publications, Oxford.

MEYEROVITCH, Eva de Vitray (röportaj: Rachel ve Jean-Pierre Cartier), *İslâm'ın Güller Yüzü*, terc. Cemal Aydın, İstanbul, 2002.

ÖZDAMAR, M., *Gönül Cerahı Nureddin Cerrahî ve Cerrahîler*, İstanbul, 1997.

RAWLINSON, A., "A History of Western Sufism," *Diskus (Online Journal of Religion)*, c.1, no. 1, 1993, ss.45-83.

- SCHIMMEL, A., *Mystical Dimensions of Islam*, Chapel Hill, 1975.
- SEDGWICK, M., "Traditional Sufism", *Aries* 22 (1999), Paris, ss. 3-24.
- , "Against Modernity. Western Traditionalism and Islam", *ISIM Newsletter*, 7/01 (2001), s.11.
- SMITH, M., *The Sûfi Path of Love. An Anthology of Sûfism*, London, 1954.
- TAHRALI, M., "Batu'da İhtida Hâdiselerinde Tasavvufun Rolü", *Uluslararası Birinci İslam Sepozyumu* (İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 16-18 Eylül), İzmir, 1985, ss. 141-162
- , "Abdülvâhid Yahyâ", *DİA*, c.I (1988), ss. 279-82.
- , "Abdülhâdî (John Gustaf Aguéli)", *DİA*, c.I (1988), ss.205-206
- WESSEL, V., *Ivan Aguéli.Porträt av en Rymd*, Karlshamn, 1988.
- YILMAZ, H.K., *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 1994.
- ZARCONI, T., " Rereadings and Transformations of Sufism in the West," (Fransızca'dan tercüme: Juliet Vale) *Diogenes: An International Review of Philosophy and Humanistic Studies*, no 187, c. 47/3 (Fall 1999), ss.110-121.

Web Sayfaları

- almashriq.hiof.no/general/000/070/079/al-jadid/aljadid-nusrat.html, 15 Ocak 2002'de ulaşıldı.
- angsbacka.se/voicing.html, 16 Ekim 2001'de ulaşıldı.
- ourworld.compuserve.com/homepages/ABewley/saq.html, 7 Kasım 2001'de ulaşıldı.
- pages.nyu.edu/~rb28/rb-eb.html, 15 Aralık 2001'de ulaşıldı.
- pages.nyu.edu/~rb28/rb-eb.html, 12 Aralık 2001'de ulaşıldı.
- peacedances.www3.50megs.com/teachers.html, 16 Ocak 2002'de ulaşıldı.
- ppl.nhmccd.edu/~dcox/ohenry/bly.html, 3 Eylül 2002'de ulaşıldı.
- research.unc.edu/endeavors/fall98/sufis.html, 9 Aralık 2001'de ulaşıldı.
- womeninmusic.com, 25 Haziran 2001'de ulaşıldı.
- www.almirâjsufibooks.com.au/reviews3.html#T, 31 Ağustos 2002'de ulaşıldı.
- www.alternativmedicin.se/sok/Beh-033.html, 20 Haziran 2001'de ulaşıldı.
- www.arches.uga.edu/~godlas/Sufism.html#Sufism%20in%20the%20West, 7 Kasım 2001'de ulaşıldı.
- www.aucegypt.edu/faculty_staff/faculty_pages/sedgwick/ijaza.html, 4 Aralık 2001'de ulaşıldı.
- www.geocities.com/wfascism/International/muslim_heroine.htm, 29 Mart 2002'de ulaşıldı.
- www.goldensufi.org, 9 Aralık 2001'de ulaşıldı.
- www.hermeticgoldendawn.org/index.shtml, 4 Aralık 2001'de ulaşıldı.
- www.ibnArabîsociety.org, 4 Mart 2002'de ulaşıldı.
- www.Cerrâhî.org, 16 Kasım 2001'de ulaşıldı.
- www.lemonde.fr/article/0,5987,3280—146409,00.html, 15 Mart 2002'de ulaşıldı.
- www.lifewaves.net/Philo_spiritual/spirit/index.shtml, 16 Ekim 2001'de ulaşıldı.
- www.llewellynjournal.com/article/360/, 31 Ağustos 2002'de ulaşıldı.
- www.mtoshahmaghsoudi.org, 7 Aralık 2001'de ulaşıldı.
- www.naqshbandi.org/events/globe97/to_the_west.htm, 16 Ocak 2002'de ulaşıldı.

www.naqshbandi.net/haqqani/features/french_converters.htm. 16 Ocak 2002'de ulaşıldı.

www.naqshbandi.net/haqqani/features/naqshbandiyya_in_us.htm. 16 Ocak 2002'de ulaşıldı.

www.nimatullahi.org, 9 Aralık 2001'de ulaşıldı..

www.rootsworld.com/reviews/boot.html, 20 Haziran 2001'de ulaşıldı.

www.rosicrucian-order.com/trad.htm, 4 Aralık 2001'de ulaşıldı.

www.slider.com/enc/17000/Ekelof_Gunnar.htm, 4 Mart 2002'de ulaşıldı.

www.spiritualityhealth.com/newsh/items/bookreview/item_2412.html, 9 Aralık 2001'de ulaşıldı.

www.suficonference.org/2001speakers.html, 16 Ocak 2002'de ulaşıldı.

www.sufiorder.org/abode, 25 Kasım 2001'de ulaşıldı.

www.sufism.org, 7 Aralık 2001'de ulaşıldı.

yahoo.com/Society_and_Culture/Religion_and_Spirituality/Faiths_and_Practices/Mysticism/Rosicrucianism, 7 Aralık 2001'de ulaşıldı.